

Ikviens ir gaidīts skolā!

Metodiskais materiāls pedagogiem jauniebraukušo skolēnu un viņu ģimeņu iekļaušanās sekmēšanai

Rīga, 2014

Materiāls sagatavots projekta „Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā: stiprinot daudzveidības un starpkultūru kompetences” (IF/2012/2./1) ietvaros. Projekts tiek īstenots ar Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda atbalstu (Fonds 75% un valsts budžeta līdzekļi 25%). Par šī dokumenta saturu pilnībā atbild biedrība „Latvijas Cilvēktiesību centrs”, un tas nevar tikt uzskatīts par Eiropas Savienības viedokli.

Autori:

Boriss Kolčanovs, Latvijas Cilvēktiesību centrs (4. nodaļa)

Aija Tūna, Iniciatīva „Pārmaiņu iespēja skolām” (2. nodaļa)

Sigita Zankovska-Odiņa, Latvijas Cilvēktiesību centrs (1., 3., 5. nodaļa)

Recenzenti:

Irina Maslo, Dr. habil. paed., prof.

Ērika Pičukāne, Dr. paed.

Dace Konopecka, Rīgas 15.vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja

© Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2014

Alberta iela 13, 7. stāvs, Rīga, LV–1010, Latvija

Tālrunis (+371) 67039290

Fakss (+371) 67039291

www.cilvektiesibas.org.lv

Satura rādītājs:

1. Latvijas normatīvais regulējums jauniebraucēju bērnu izglītības jomā.
Sigita Zankovska-Odiņa 5
2. Iekļaujošas pedagogijas principi: ikviens bērns ir vērtība. *Aija Tūna* 10
3. Klasē pastāvošā daudzveidība: kā to izzināt un izprast? *Sigita Zankovska-Odiņa* 19
4. Iekļaujoša skolas un klases vide. *Boriss Kolčanovs* 28
5. Vecāku iesaiste ikdienas mācību procesā un ārpusskolas aktivitātēs.
Sigita Zankovska-Odiņa 35

Globalizācija, aizvien pieaugošā mobilitāte un migrācija ir palielinājusi katra cilvēka iespējas satikties ar „citādo” ne tikai sadzīvē, bet arī profesionālajā darbībā. Jau šobrīd Latvijas skolās mācās vairāk par 500 jauniebraucēju bērniem no Krievijas, Lielbritānijas, Ukrainas, Ķīnas, Vācijas, Taizemes, Venecuēlas un citām valstīm. Izglītības un zinātnes ministrijas, kā arī skolu sniegtā informācija liecina, ka šim skaitlim katru gadu ir tendence pieaugt. Tāpat skolās mācās arī apmaiņas valstu skolēni un patvēruma meklētāju bērni, kuru uzturēšanās skolā dažkārt ir pavisam īslaicīga, taču arī šis laiks pilnvērtīgi jāizmanto izaugsmei un attīstībai. Līdz ar to dažādība arvien vairāk kļūst par skolas vidi raksturojošu iezīmi.

Veiksmīga iekļaušanās skolas vidē ir liels izaicinājums ne tikai jauniebraucēju ģimenei un bērnam, bet arī skolas vadībai un pedagogiem, kam savā darbā jānodrošina daudzveidīgu vajadzību atzīšana un cieņa pret konkrētā bērna īpašajām interesēm un vajadzībām. Lai arī normatīvajā līmenī bieži vien šie jautājumi ir sakārtoti, ikdienas darbā nodrošināt iekļaujošas izglītības principus ne vienmēr ir vienkārši. Kā izprast savu un klasē pastāvošo daudzveidību? Kā veicināt iekļaujošu skolas un klases vidi un komunikāciju? Kā iesaistīt vecākus ikdienas mācību procesā un ārpusskolas aktivitātēs? Atbildes uz šiem jautājumiem esam centušies piedāvāt materiālā „*Ikviens ir gaidīts skolā!*”. Materiāls ir papildinājums jau pieejamajiem dažādu institūciju sagatavotajiem un izdotajiem materiāliem,¹ kuru mērķis ir sniegt atbalstu skolotāju profesionālajai kompetencei darbam starpkultūru telpā. Tomēr atšķirībā no šiem materiāliem, kas vairāk skaidro starpkultūru komunikācijas un multikulturālas sabiedrības jēdzienus un principus, materiāls „*Ikviens ir gaidīts skolā!*” vienkopus piedāvā kopsavilkumu par normatīvo regulējumu par jauniebraucēju bērnu izglītību, un vērsts uz klasē pastāvošās daudzveidības izzināšanu un iekļaujošas vides veidošanu, balstoties uz pārliecību, ka prasmīga atbalsta nodrošināšana jauniebraucēju bērniem ir neatņemama kvalitatīvas pedagoģijas sastāvdaļa.

Sigita Zankovska-Odiņa

Projekta „Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā:
stiprinot daudzveidības un starpkultūru kompetences”
(IF/2012/2./1) vadītāja

¹ Latviešu valodas aģentūra (2010), Skolotājs starpkultūru telpā. Skolotāju ideju grāmata. Pieejams: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc/15426_611165222.pdf; Izglītības attīstības centrs (2010), Mācību metodiskais materiāls „Starpkultūru saskarsme”, pieejams: <http://www.iac.edu.lv/pieredzes-izplatisana/izdevumi/macibu-metodiskais-materials-starpkulturu-saskarsme/>; Sabiedrības integrācijas fonds (2012), Apmācību kursa „Starpkultūru komunikācija” rokasgrāmata. Pieejams: http://www.sif.lv/images/files/SIF/starpkulturu_kom/rokasgramata_starp_kulturu_komunikacija-2012.pdf; Latviešu valodas aģentūras materiāli: video, spēles, vārdnīcas, u.c. <http://maciunmacies.valoda.lv/>; Izglītības attīstības centrs (2012), Atbalsta materiāls skolotājiem „Saskarsme, daudzveidība un tolerance”. Pieejams: http://www.iac.edu.lv/assets/Uploads/Materiali/IACA_tbalstamaterialsskolotajiemGATAVS.pdf

1. Latvijas normatīvais regulējums jauniebraucēju bērnu izglītības jomā.

Sigita Zankovska-Odiņa

LR Normatīvie akti

Ikviena tiesības uz izglītību nosaka **LR Satversmes**² 112. pants. Atbilstoši Satversmē noteiktajam, valstij ir jānodrošina iespēja bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību, turklāt, pamatizglītība ir obligāta.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma³ 11. panta pirmā daļa paredz, ka “valsts nodrošina visiem bērniem vienādas tiesības un iespējas iegūt izglītību atbilstoši katra spējām”. “Bērnam ir tiesības uz bezmaksas pirmsskolas sagatavošanu, pamata un vidējo izglītību, kā arī arodizglītību”.

Izglītības likums⁴ paredz, ka Latvijā obligāta ir bērnu sagatavošana pamatizglītības ieguvei no piecu gadu vecuma, pamatizglītības iegūšana vai pamatizglītības turpināšana līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai. Maksu par pirmsskolas izglītības, pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvi valsts vai pašvaldību dibinātā izglītības iestādē sedz no valsts budžeta vai pašvaldību budžetiem Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Privātā izglītības iestādē var tikt noteikta maksa par izglītības ieguvi.

3.pants. Tiesības uz izglītību

(1) Tiesības uz izglītību ir:

- 1) Latvijas pilsonim;
 - 2) Latvijas nepilsonim;
 - 3) Eiropas Savienības pilsonim, Eiropas Ekonomikas zonas pilsonim vai Šveices Konfederācijas pilsonim;
 - 4) Eiropas Kopienas pastāvīgajam iedzīvotājam, kuram ir derīga uzturēšanās atļauja Latvijas Republikā;
 - 5) bezvalstniekam, kuram ir derīgs bezvalstnieka ceļošanas dokuments, kas izsniegts Latvijas Republikā;
 - 6) citas valsts, kas nav Eiropas Savienības, Eiropas Ekonomikas zonas vai Šveices Konfederācijas pilsonis, valstspiederīgajam (turpmāk — trešās valsts valstspiederīgajam) vai bezvalstniekam, kuram ir derīga uzturēšanās atļauja Latvijas Republikā;
 - 7) bēglim vai alternatīvo statusu ieguvušai personai;
 - 8) personai, kura ir saņēmusi pagaidu aizsardzību Latvijas Republikā.
- (2) Patvēruma meklētāja nepilngadīgam bērnam un nepilngadīgam patvēruma meklētājam ir tiesības uz pamatizglītību un vidējo izglītību, kā arī tiesības pēc pilngadības sasniegšanas turpināt iesākto izglītību.

(3) Nepilngadīgam trešās valsts valstspiederīgajam vai bezvalstniekam, kuram nav likumīga pamata uzturēties Latvijas Republikā, ir tiesības iegūt pamatizglītību laika posmā, kas noteikts brīvprātīgai izceļošanai, vai laika posmā, uz kādu izraidīšana atlikta, kā arī viņa aizturēšanas laikā.

Būtiski, ka Izglītības likumā iekļauts diskriminācijas aizliegums, kas izglītības ieguves procesā nodrošina aizsardzību pret iespējamu atšķirīgu attieksmi.

3.1 pants. Atšķirīgas attieksmes aizliegums

(1) Šā likuma 3. pantā minētajām personām ir tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, etniskās piederības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas.

² Latvijas Republikas Satversme (pieņemta 1922. gada 15. februārī). Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>

³ Bērnu tiesību aizsardzības likums (pieņemts 1998. gada 19. jūnijā). Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=49096>

⁴ Izglītības likums (pieņemts 1998. gada 29. oktobrī). Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50759>

(6) Ja atšķirīgas attieksmes aizliegums vai aizliegums radīt nelabvēlīgas sekas tiek pārkāpts, personai ir tiesības prasīt pārkāpuma novēršanu, saskaņā ar Tiesībsarga likumu saņemt tiesisko atbalstu, kā arī vērsties tiesā. Personai ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību un atlīdzību par morālo kaitējumu. Strīdus gadījumā atlīdzības par morālo kaitējumu apmēru nosaka tiesa pēc sava ieskata.

Līdz grozījumu pieņemšanai Izglītības likumā 2010. gadā, jauniebraucēju bērnu vecākiem, kuri Latvijā uzturējās ar termiņuzturēšanās atļaujām, bija jāslēdz līgums ar valsts vai pašvaldības skolu, kas paredzēja arī mācību maksu. To katra pašvaldība varēja noteikt pēc saviem ieskatiem. Tomēr prakse liecināja, ka skolas bieži vien šo maksu nenoteica, jo nebija skaidrs, pēc kādiem kritērijiem tā aprēķināma. Līdz ar grozījumiem likumā, jauniebraucēju bērniem maksa par pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvu tiek noteikta un segta tādā pašā kārtībā kā Latvijas pilsonim un Latvijas nepilsonim.

12.pants. Maksa par izglītības ieguvu

(5) Šā likuma 2. pantā pirmās daļas 3., 4., 5., 6., 7. un 8.punktā, kā arī otrajā un trešajā daļā minētajām personām maksa par pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvu tiek noteikta un segta tādā pašā kārtībā kā Latvijas pilsonim un Latvijas nepilsonim.

Viens no nozīmīgākajiem dokumentiem jauniebraucēju bērnu izglītības nodrošināšanas procesā ir Ministru kabineta noteikumi Nr. 149 **Noteikumi par kārtību, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un atskaitīti no tām, un obligātām prasībām pārcelšanai uz nākamo klasi**⁵. Noteikumi nosaka kārtību kādā citas valsts izglītojamais tiek uzņemts izglītības iestādē, t.sk. nosakot izglītojamā mācību sasniegumu vērtēšanas procesu un papildus pasākumus, kas nepieciešami sekmīgai izglītības turpināšanai Latvijā. Noteikumi nosaka arī procedūru gadījumos, ja izglītojamais ir atgriezies no mācībām citā valstī un vēlas turpināt mācības Latvijas izglītības iestādē. Tāpat tie nosaka procedūru, kāda jāievēro atsakot uzņemt skolēnu izglītības iestādē.

II. Izglītojamo uzņemšana izglītības iestādē

14. Ja valsts vai pašvaldības izglītības iestāde atsaka uzņemt izglītojamo attiecīgajā izglītības iestādē, direktors rakstiski informē iesnieguma iesniedzēju par izglītojamā uzņemšanas atteikumu un tā iemesliem. Direktors par atteikumu uzņemt valsts vai pašvaldības izglītības iestādē izglītojamo, kurš ir obligātajā izglītības vecumā, informē arī pašvaldību. Pašvaldība, ja nepieciešams, sniedz vecākiem vai pilngadīgajam izglītojamam informāciju par brīvajām vietām citās attiecīgajā administratīvajā teritorijā esošajās izglītības iestādēs.

III. Izglītojamā pāriešana no vienas izglītības iestādes uz citu izglītības iestādi

24. Ja izglītojamais ir atgriezies no mācībām citā valstī un vēlas turpināt mācības Latvijas izglītības iestādē:

24.1. izglītības iestādei ir tiesības pieprasīt, lai izglītojamā vecāki vai pilngadīgais izglītojamais iesniedz dokumentus, kas raksturo un apliecina citā valstī apgūto mācību saturu un mācību sasniegumu vērtējumu;

24.2. izglītības iestāde vērtē iesniegtos dokumentus un izglītojamā mācību sasniegumus, pieaicinot vismaz trīs attiecīgo mācību priekšmetu skolotājus (ja nepieciešams), kā arī intervējot izglītojamā vecākus un izglītojamo;

24.3. ar direktora rīkojumu nosaka nepieciešamos atbalsta pasākumus vismaz viena semestra ilgumā mācību priekšmetos, kas atšķiras Latvijas un izglītojamā iepriekš apgūtajā izglītības programmā.

⁵ Ministru kabineta noteikumi Nr. 149 Noteikumi par kārtību, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un atskaitīti no tām, un obligātām prasībām pārcelšanai uz nākamo klasi (pieņemti 2012. gada 28. februārī). Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=245006>

25. Ja citas valsts izglītojamais tiek pieteikts uzņemšanai izglītības iestādē:

25.1. direktors izveido izglītojamā mācību sasniegumu vērtēšanas komisiju (pieaicinot vismaz trīs mācību priekšmetu skolotājus);

25.2. šo noteikumu [25.1.apakšpunktā](#) minētā komisija vērtē izglītojamā valodu prasmes, apgūto mācību saturu un saņemtos mācību sasniegumu vērtējumus (ja nepieciešams, izmantojot ievadvērtēšanu, intervējot izglītojamā vecākus) un sniedz rakstisku atzinumu direktoram par izglītojamā atbilstību uzņemšanai viņa vecumam atbilstošā klasē;

25.3. ar direktora rīkojumu nosaka papildu pasākumus, kas veicami sekmīgai izglītības turpināšanai Latvijā (piemēram, individuālas konsultācijas latviešu valodā, individuāls mācību plāns noteiktam laikposmam), un termiņus to īstenošanai.

Īpaša kārtība saskaņā ar Ministru Kabineta noteikumiem Nr. 174 **Kārtība, kādā nepilngadīgam patvēruma meklētājam nodrošina izglītības ieguves iespēja**⁶ ir noteikta patvēruma meklētāju izglītības ieguves nodrošināšanai.

2. Patvēruma meklētājam nodrošina sagatavošanu pamatizglītības ieguvei no piecu gadu vecuma, iespēju iegūt pamatizglītību un vispārējo vidējo izglītību.

7. Ministrija organizē izglītības programmām atbilstošu mācību līdzekļu izstrādi un izdošanu latviešu valodas apguvei, lai nodrošinātu vispārējās izglītības ieguves iespējas patvēruma meklētājam.

8. Pedagogu atalgojumu patvēruma meklētāju vispārējās izglītības ieguves nodrošināšanai un ministrijas apstiprinātu mācību procesā izmantojamo mācību literatūru (turpmāk – mācību literatūras saraksts) vispārējās izglītības programmu apguvei finansē no ministrijas pamatbudžetā kārtējam gadam paredzētajiem valsts budžeta līdzekļiem.

9. Lai nodrošinātu vispārējo izglītību patvēruma meklētājam, izglītības iestāde slēdz līgumu par finansējuma piešķiršanu ar ministriju. Līgumam pievieno izglītības iestādes vadītāja apstiprinātu izdevumu tāmi par izdevumu pozīcijām pedagogu atalgojuma nodrošināšanai un mācību literatūras sarakstu.

Politikas dokumenti

Saskaņā ar **Nacionālās identitātes, pilsoniskas sabiedrības un integrācijas pamatnostādņem 2012.- 2018. gadam**⁷ paredzēts īstenot vairākus pasākumus, kuru mērķis ir tiešā veidā uzlabot jauniebraucēju bērnu izglītības iespējas un kvalitāti. Pamatnostādnes paredz:

2.2. Nostiprināt latviešu valodas prasmes ārzemēs dzīvojošiem latviešiem, mazākumtautībām, nepilsoņiem, jaunajiem imigrantiem

2.2.1.2. Motivēt skolas ar latviešu mācību valodu uzņemt mazākumtautību un trešo valstu pilsoņu (jauno imigrantus) bērnus un atbalstīt papildus apmācības programmas latviešu valodā bērniem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā (dažādas metodes, piemēram, skolotāju palīgi).

2.2.1.3. Nodrošināt atbalstu (t.sk. izglītojošu, informējošu) Latvijas skolu administrācijai, pedagogiem, skolēniem, un vecākiem situācijās, kad bērniem nav pietiekamas latviešu valodas prasmes, lai iekļautos klasē atbilstoši savam vecumam.”

Atbalsta pasākumus jauniebraucēju bērniem un jauniešiem paredz arī Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātais, bet oficiāli neapstiprinātais, **Rīcības plāns sabiedrības saliedētības sekmēšanai izglītības nozarē 2012.-2014.gadam**⁸.

⁶ Ministru Kabineta noteikumiem Nr. 174 Kārtība, kādā nepilngadīgam patvēruma meklētājam nodrošina izglītības ieguves iespēja (pieņemti 2010. gada 23. februārī). Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=205791>

⁷ Kultūras ministrija (2011), Nacionālās identitātes, pilsoniskas sabiedrības un integrācijas pamatnostādnes 2012.-2018. Gadam. Pieejamas: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3782>

2.16. Atbalsta pasākumi imigrantu bērniem un jauniešiem (tai skaitā bēgļiem un patvēruma meklētājiem) pamatizglītības un vispārējās izglītības apguves procesā:

- finansēšanas modelī „nauda seko skolēnam” paredzēts finansiāls atbalsts individuālām konsultācijām,
- imigrantu bērniem un jauniešiem (tai skaitā bēgļiem un patvēruma meklētājiem) nodrošināts nepieciešamais atbalsts pamatizglītības un vispārējās izglītības apguves procesā.

Ņemot vērā valsts politisko mērķus atgriezt Latvijā emigrējušos Latvijas iedzīvotājus, nozīmīgs izaicinājums Latvijas izglītības sistēmai būs arī reemigrantu bērni, kuru valodas zināšanas ne vienmēr būs pietiekamas, lai ātri un sekmīgi iekļautos Latvijas vispārējās izglītības iestādēs. Tāpat nozīmīgus šķēršļus var radīt atšķirīgs izglītības līmenis, kas ne vienmēr atbilst Latvijas izglītības sistēmai. Lai pēc iespējas mazinātu šos šķēršļus, **Reemigrācijas atbalsta pasākumu plāns 2013.-2016.gadam**⁹, kura mērķis ir noteikt konkrētus atbalsta pasākumus tiem ārzemēs dzīvojošajiem Latvijas piederīgajiem un viņu ģimenes locekļiem, kuri apsver iespēju vai ir jau izlēmuši atgriezties un strādāt Latvijā vai vēlas dibināt savu uzņēmumu vai attīstīt biznesa saiknes ar Latviju, paredz atbalsta pasākumus skolēniem, kas atgriežas/iekļaujas Latvijas izglītības sistēmā, kā arī šo skolēnu vecākiem.

6. Rīcības virziens: Atbalsta pilnveide un paplašināšana skolēniem, kas atgriežas no ārzemēm, piemēram, iegūtās izglītības pielīdzināšana, piedāvātas individuālās nodarbības mācību priekšmetu apgūvē, kas netika mācīti iepriekš, papildu nodarbības latviešu valodā, metodisko līdzekļu (tajā skaitā digitālo mācību līdzekļu) izstrāde latviešu valodas apguvei

6.1. Izvērtēt atbalsta pasākumus, kas tiek nodrošināti izglītības iestādēs, lai skolēniem palīdzētu integrēties Latvijas izglītības sistēmā un sagatavot priekšlikumus nepieciešamajiem uzlabojumiem.

6.2. Īstenot adaptācijas pasākumus, lai nodrošinātu skolēnu, kas atgriezušies no ārzemēm (reemigrējuši), iekļaušanos Latvijas izglītības sistēmā.

6.3. Izstrādāt mācību un metodiskos līdzekļus (tajā skaitā digitālos mācību līdzekļus) diasporas bērniem un jauniešiem latviešu valodas apguvei.

Jauniebraucēju bērnu izglītības jautājums kā būtiska prioritāte izvirzīts arī **Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas programmā 2012.–2017.gadam**.¹⁰ Kā galvenās jauniebraucēju bērnu iekļaušanās problēmas izglītības procesā programma akcentē:

- Latvijā nav izveidota atbalsta sistēma jauniebraucēju bērnu iekļaušanai vispārējās izglītības iestādēs,
- pedagogiem trūkst pieredzes un mūsdienīgu metodisko materiālu dažādos mācību priekšmetos, it īpaši tad, ja bērni neprot nevienu no Rīgas pilsētas pašvaldības skolās piedāvātajām mācību valodām vai konkrētās skolas mācību valodu.

Lai šīs problēmas risinātu, **Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas programmas īstenošanas rīcības plāns 2012.–2014.gadam**¹¹ paredz:

Jauniebraucēju bērnu iekļaušanās izglītības procesā:

- Adaptācijas programmu/ metodisko materiālu/ ieteikumu paraugu izstrāde skolēnu – jauniebraucēju iekļaušanai vispārīgizglītojošās skolās;
- Atbalsta pasākumi bērniem – jauniebraucējiem un skolām (papildu bezmaksas latviešu

⁸ Izglītības un zinātnes ministrija (2012), Rīcības plāns sabiedrības saliedētības sekmēšanai izglītības nozarē 2012.-2014.gadam. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normativie_akti/Riiciibas_plans_saliedetiba_2012.pdf

⁹ Ekonomikas ministrija (2013), Reemigrācijas atbalsta pasākumu plāns 2013.-2016.gadam. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=258715>

¹⁰ Rīgas Dome (2012), Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas programmā 2012.–2017.gadam. Pieejams: http://www.iksd.riga.lv/upload_file/IKSD_pievienotie/2012_11/riga%20dimd/DomesBroshura.pdf

¹¹ Rīgas dome (2012), Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas programmas īstenošanas rīcības plāns 2012.–2014.gadam. Pieejams: http://www.iksd.riga.lv/upload_file/IKSD_pievienotie/2012_11/riga%20dimd/DomesBroshura.pdf

- valodas nodarbības un cits atbalsts) jauniebraucēju iekļaušanai;
- Izglītojoši pasākumi un pieredzes apmaiņas pasākumi (labās prakses piemēru popularizēšanas pasākumi) izglītības darbiniekiem par bērnu – jauniebraucēju iekļaušanu vispārizglītojošajās iestādēs;
 - Metodiska centra darbam ar jauniebraucējiem izveide uz kādas skolas bāzes.

Būtiski, ka kopš 2013. gada rudens Rīgas dome (RD) sedz divu papildus latviešu valodas stundu nodrošināšanu jauniebraucēju bērniem, kuri mācās Rīgas vispārizglītojošajās skolās. Pēc RD sniegtās informācijas, 2013./2014. mācību gadā, pamatojoties uz RD Izglītības, kultūras un sporta departamenta 2013. gada 26. novembra iekšējās kārības noteikumiem Nr. 22 „Valsts budžeta mērķdotācijas un pašvaldības finansējuma pedagoģisko darbinieku darba samaksas aprēķināšanas un sadales kārtība Rīgas pilsētas pašvaldības un privātajām skolām” un izglītības iestāžu vadītāju iesniegumiem, 20 skolām piešķirts papildu finansējums no pašvaldības budžeta līdzekļiem pedagogu darba samaksai, nosakot samaksu papildu latviešu valodas mācību stundu mācīšanai bērniem jauniebraucējiem. Kopumā šo atbalstu 2013./2014.m.g. saņēma 65 skolēni (gk. no skolām ar krievu mācību valodu).¹²

¹² Izglītības Attīstības centrs, Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments (2014), Situācijas izpētes apkopojums par jauniebraucēju un reemigrantu bērnu iekļaušanos Rīgas vispārizglītojošajās skolās. Pieejams: http://www.iksd.riga.lv/upload_file/IKSD_pievienotie/0_2014/2014_05/Situācijas%20izpēte%20jauniebr_Rigas%20sk_2014.pdf

2. Iekļaujošas pedagogijas principi: ikviens bērns ir vērtība

Aija Tūna

Esmu nonācis pie biedējošas atziņas, ka es klasē esmu noteicošais elements. Tā ir mana personīgā pieeja, kas nosaka klases atmosfēru. Tas ir mans tās dienas noskaņojums, kas nosaka situāciju. Kā skolotājam man piemīt ārkārtīgs spēks darīt bērna dzīvi nelaimīgu vai liksmu. Es varu būt moku rīks vai iedvesmas avots. Es varu pazemot vai sasmēdināt, ievainot vai dziedēt. Visās situācijās tā ir mana atbildes reakcija, kas nosaka, vai konflikts atrisināsies vai ies dziļumā, vai bērns kļūs par sevi cienošu cilvēku vai zaudēs cilvēciskās vērtības pamatu.
/Haijams Ginots/

Profesors Pīters Džarvis (*Peter Jarvis*), ievērojamais izglītības speciālists, vairāk kā 40 grāmatu autors no Lielbritānijas, stāstot par savām ne pārāk gludajām skolas gaitām, savulaik teica: „Ne jau es cietu neveiksmi skolā. Skola cieta neveiksmi attiecībā pret mani.” Pasaulei paveicies, ka šī cilvēka talants netika pilnībā noslāpēts tikai tāpēc, ka skolas gados viņam bija grūtības „iekļauties sistēmā” – *darīt to, tad un tā*, kā bija paredzējuši skolotāji un izglītības sistēmas veidotāji. Zinām vēl virkni tādu piemēru gan pasaulē, gan tepat Latvijā, kur cilvēki guvuši sasniegumus ne pateicoties, bet par spīti tam, kā veicies un kas noticis skolā. Taču daudz vairāk ir to, kuriem nav pieticis spēka izlauzties cauri „viņš jau nevar”, „viņa neklausā”, „viņi ir savādāki”, „viņi traucē” un līdzīgiem vērtējumiem, kas apšaubā ticību bērna/skolēna varēšanai, pazemina sagaidāmos rezultātus un bieži vien neatgriezeniski ietekmē jaunā cilvēka pašvērtējumu un tālāko dzīves ceļu.

Atvērsim acis un sirdis un paskatīsimies uz dažādību, kas ir mums visapkārt ikvienā dzīves situācijā. Tā ienāk arī skolās - kā šī mobilā un iespēju pilnā laika pavadone. Starpkultūru izglītība, dažādības vadība, vienkārši spēja nenobīties no atšķirīgā, bet saskatīt tajā iespēju, lai ietu tālāk, augtu un kļūtu labāki – profesionāli un cilvēcīgi. Ne velti saka, ka progress saistīts ar iespēju radīšanu, savukārt iespējas vienmēr nāk kopā ar savām kolēģēm problēmām. Taču attiecības ar dažādību skolā nebūt nesākas ar iebraucējiem; tās sākas ar izpratni par mums pašiem, mūsu attiecībām ar apkārtējiem, no tā, vai uz pasauli raugāties no deficīta vai resursu un kapacitātes pieejas. Dažkārt vienalga, vai bērns nāk no Ķīnas vai tuvākām valstīm – iedzīvošanās jaunajā skolā un klasē var būt vienlīdz smaga gan sociāli, gan akadēmiski, un te tiešām izšķirošā ir pedagoga loma un attieksme.

Iekļaujoša izglītība, par ko bieži runā un raksta jābūtības izteiksmē, katram pedagogam nozīmē profesionālu varēšanu un cilvēcisku vēlmi ikdienas darbā sniegt labāko iespējamo atbalstu ikviena bērna un skolēna izaugsmei un attīstībai. Tas tad arī mums katram un visiem kopā jāmacās, un šī mācīšanās notiek katru dienu no jauna, jo katru dienu mainās situācija klasē un arī klases bērnu sastāvs var mainīties. Latvijas skolās no citām valstīm ienākošos bērnus nevar uzskatīt par viendabīgu grupu. Blakus tam, ka katram ir savas kultūras pieredze un bagātība, kas turpmāk būs tepat blakus un vairs nebūs jāmeklē grāmatās, interneta vai televīzijas resursos, katrs bērns/katra ģimene ienāk ar atšķirīgu sociāli ekonomisko pieredzi, dzīvesstāstu un personīgajām īpašībām un pieredzi, kas nu kļūst par visas klases – kopienas, kas mācās – resursu, ko jāprot veiksmīgi ņemt vērā un izmantot.

Starptautiskie dokumenti, tai skaitā UNESCO „*Politikas vadlīnijas par iekļaušanu izglītībā*”¹³ aizvien pārliecinošāk atzīst, ka iekļaušana un kvalitāte ir ekvivalenti – iekļaujošs etoss var sniegt ievērojamu ieguldījumu izglītības kvalitātē visiem izglītojamajiem, palielinot izglītības lomu daudz tainīgākas, līdztiesīgākas un demokrātiskākas sabiedrības veidošanā, kurā tiek novērtēta dažādība (Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra - ESIAA, 2011). Aģentūras ziņojumā „*Līdzdalība*

¹³ UNESCO (2009), Policy Guidelines on Inclusion in Education. Pieejams: <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001778/177849e.pdf>

iekļaujošā izglītībā – indikatoru veidošanas struktūra”¹⁴ atzīmēts, ka daudzi skolēni, lai arī atrodas skolā, pilnvērtīgi nepiedalās mācību procesā un atstāj skolu ar tikai dažiem pozitīviem rezultātiem. Kā reakcija uz neveiksmēm akadēmiskajās jomās bieži vien tiek noteikti ierobežojumi līdzdalībai ārpusstundu pasākumos, interešu izglītībā, saskarsmē ar vienaudžiem, taču, kā norādīts ESIAA publikācijā „*Galvenie principi kvalitātes veicināšanai iekļaujošā izglītībā*”¹⁵, ir svarīga aktīva līdzdalība visos skolas dzīves aspektos, lai skolēni nezaudētu vēlmi turpināt izglītoties un iegūt maksimālu labumu no mācīšanās dzīvei, darbam un globālai pilsonībai.

Patiesībā visā pasaulē skolas un skolotāji pamazām mācās mainīt domāšanu *no tā, ka skolēnam jābūt gatavam skolai, uz to, ka skolai jāspēj būt gatavai* ikviena bērna, pusaudža un jaunieša vajadzībām, lai nodrošinātu profesionālu atbalstu izaugsmei un attīstībai. Tā ir daļa no paradigmas maiņas pedagoģijā un mācīšanās dzīvē zināšanu sabiedrībā. Tā ir mūsu visu nepieciešamība savā domāšanā un darbībā pāriet no industriālās uz postmoderno sabiedrību un pieņemt, ka 21. gadsimta realitāte patiešām ir atšķirīga un tā jau pastāv ne vien skaistās uzrunās, bet arī mūsu pašu ikdienas dzīvē.

Izejas punkts pārmaiņu radīšanai ir kopīgas izpratnes veidošana par to, ka izglītība ir iekļaujoša tad, ja/kad:¹⁶

- visi skolēni un skolotāji tiek uztverti kā līdztiesīgi;
- tiek palielināta skolēnu līdzdalība skolas kultūras, mācību un sabiedriskajā dzīvē un samazināta viņu izstumtība no tās;
- skolas kultūra, politika un darbība tiek pārveidota tā, lai tā atbilstu skolas apkaimē esošo skolēnu dažādībai;
- tiek samazināti šķēršļi mācīšanās procesam un līdzdalībai visiem un ikvienam skolēnam, ne tikai tiem, kuri tās vai citas pazīmes pēc tiek ievietoti kategorijā „savādākie” vai “ar speciālām vajadzībām”;
- *skolēnu atšķirības tiek uztvertas kā mācīšanos atbalstošs resurss, nevis kā apgrūtināšanas problēmas*;
- skola vispirms mēģina likvidēt šķēršļus pieejamībai un līdzdalībai, ar ko saskaras atsevišķi skolēni, lai no tā mācītos, un būtu iespējams ieviest pārmaiņas, no kurām labumu gūtu plašāks skolēnu loks;
- tiek uzsvērtā skolu nozīme sabiedrības vienotības attīstīšanā un tās vērtību veidošanā, kā arī sasniegumu uzlabošanā;
- tiek veicinātas abpusēji ieinteresētas attiecības starp skolām un vietējo sabiedrību.

Šis uzskaitījums var kalpot kā pašvērtējuma instruments un vadlīnijas profesionālām diskusijām un līdz ar to palīdzēt ikvienai skolai un arī atsevišķam skolotājam analizēt savu darbību un attieksmi. Godīga atbilde uz jautājumu, vai katrs mūsu lēmums un darbība vērsta uz to, lai bērnam būtu labāk vai pieaugušajam (pedagogam, vecākam, ierēdnim) vieglāk, parāda, kurā vietā esam ceļā uz kvalitatīvu, tātad iekļaujošu izglītību, kurā neveiksmi nepiedzīvos ne skola, ne skolēns.

Tībingenas Universitātes profesors Jozefs Helds, runājot par politikas un pedagoģijas attiecībām augošās daudzveidības apstākļos, allaž atgādina, cik dažāda ir dažādība un cik relatīvas un mājīgas

¹⁴ European Agency for Development in Special Needs Education (2011), Participation in Inclusive Education. A Framework for developing Indicators. Pieejams: http://www.european-agency.org/sites/default/files/participation-in-inclusive-education-a-framework-for-developing-indicators_Participation-in-Inclusive-Education.pdf

¹⁵ European Agency for Development in Special Needs Education (2011), Key Principles for Promoting Quality in Inclusive Education. Recommendations for Practice. Pieejams: <http://www.european-agency.org/sites/default/files/Key-Principles-2011-EN.pdf>

¹⁶ Tonijs Būts (Tony Booth) un Mels Einskovs (Mel Ainscow) (2002), Indekss iekļaujošai izglītībai. Kā skolās pilnveidot mācību procesu un palielināt līdzdalību. Pieejams: http://www.britishcouncil.org/it/latvia-education-inclusive-indeks_market.pdf

ir runas par „mūsu kultūru” atšķirībā no „viņējās”, svešās. Jebkurā, pat vismazākajā grupā ir gan kopīgais, gan atšķirīgais. Viss atkarīgs no izvēlētajiem rādītājiem un redzes leņķa.

Aktivitāte: Līdzīgi vai atšķirīgi?

<p><i>Apraksts</i></p>	<p>Šo aktivitāti ļoti labi izmantot skolotāju kolektīva sanāksmē, kurā jūs plānojat pārrunāt iekļaujošas izglītības pieejas pilnveidošanu savā skolā.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sadalieties nelielas grupās. • Katra grupa paņem A0 (flipčārta) lapu un sadala to tā, ka vidū ir viens laukums, bet tam apkārt tik daļas, cik grupā dalībnieku. Individuālajās daļās katrs dalībnieks ieraksta savu vārdu. • Nodrošinot iespēju katram izteikties un tikt uzklautam, grupas dalībnieki noskaidro piecas iezīmes, kas raksturīgas VISIEM grupas dalībniekiem (piemēram, matu krāsa, dzimums, intereses, ceļojums uz kādu noteiktu vietu utt.). Organizējiet procesu tā, ka kāds nosauc priekšlikumu, piem., „Es esmu bijusi Lietuvā” vai „Man garšo saldējums”, un pārējie pēc kārtas reaģē, piekrītot vai noraidot šo kopīgo iezīmi. Ja visi piekrīt, to ierasta lapas vidusdaļā; ja nē – nākamais izsaka jaunu priekšlikumu. <p>Šis process parāda, cik labi grupas dalībnieki pazīst cits citu (t.i., ko iedomājas kā visiem kopīgu, piem., „Visiem taču garšo saldējums”), kā arī to, cik toleranti dalībnieki ir pret viedokļu un pieredžu atšķirībām vai cik viegli ir pakļauties vairākuma spiedienam („Nu, labi, rakstam arī to saldējumu, kaut gan man tas nebūt tik ļoti negaršo”).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tālāk līdzīgā veidā jānoskaidro trīs iezīmes, kas raksturo TIKAI VIENU no šīs grupas dalībniekiem, t.i., nav taisnība attiecībā uz pārējiem (piem., „Es protu spēlēt ģitāru”). Šīs iezīmes tiek ierakstītas katra individuālajā lapas lauciņā. Process ir līdzīgs iepriekšējam raundam: viens izsaka priekšlikumu, pārējie piekrīt vai iebilst. Līdzko kāds saka, ka izteiktais priekšlikums attiecas arī uz viņu, jāpiedāvā jauna iezīme. • Kad uzdevums paveikts, daži grupas dalībnieki nomainās – viens pārvietojas uz grupu pa labi, otrs – uz grupu pa kreisi. • Nākamais solis: jāatrod „savs laukumiņš” jaunajiem grupas dalībniekiem; jāpārbauda, vai centrā ierakstītās KOPIGĀS pazīmes ir aktuālas arī jaunajam grupas sastāvam; jānoskaidro, vai malās ierakstītās INDIVIDUĀLĀS pazīmes joprojām ir unikālas tikai vienam no grupas dalībniekiem.
<p><i>Ko darīt pēc tam?</i></p>	<p>Noslēgumā pārrunājiet savas reakcijas un izjūtas dažādos uzdevuma posmos, īpašu uzmanību pievēršot saviem pieņēmumiem par pārējiem un to, kas notika, grupā ienākot jaunajiem dalībniekiem.</p> <p>Šī aktivitāte izmantojama arī klasē, piemēram, mācību gada sākumā, lai veicinātu citam cita iepazīšanu, kopīgā un atšķirīgā noskaidrošanu. Tajā var sekmīgi piedalīties arī skolēni ar nepilnīgām valodas prasmēm, uzzīmējot vai simbolos parādot savus priekšlikumus. Atcerieties, ka šajā gadījumā jāzīmē un simboli jālieto arī pārējiem grupas dalībniekiem.</p> <p>N.B. Atvēliet aktivitātei <i>pietiekami daudz laika!</i> Sasteigta, tā savu mērķi nerasniedz. Process ir svarīgākais.</p>

Mudiniet skolēnus meklēt saiknes starp līdzīgo un atšķirīgo (piem., visiem patīk mūzika, bet vienam klasiskā, citam tautas, vēl citam alternatīvā utt.), lai virzītos uz dažādību kā resursu, ne šķirošo vai vērtību mazinošo faktoru.

Vai es šeit iederos? Vai es šeit piederu?

Atbalsts ikvienam bērnam, bet jo īpaši jaunpienācējam, **sākas ar piederības sajūtas veicināšanu**, kas var notikt visdažādākajos veidos un visdaudzveidīgākajās situācijās. Padomājiet, kā skolēna piederības sajūtu iespējams veicināt caur šādiem aspektiem:

- Tiešajā mācību procesā (piemēram, sociālo zinību, vēstures u.c. mācību priekšmetu ietvaros);
- Ar apzināti veidotu un jēgpilnu starppriekšmetu saikni;
- Izmantojot īpašos pasākumus, kas notiek skolā, kopienā, valstī, pasaulē;
- Individualizētā pedagoga darbā, t.i., pedagoga personiskajā saskarsmē ar skolēnu un savas personības piemēru un paraugu;
- Caur skolas kultūru, t.sk., skolas līdzpārvaldes darbu;
- Ar ģimeņu un kopienas klātbūtni skolas dzīvē, t.sk., tiešajā mācību procesā;
- un daudz kas cits.

Lai sniegtu maksimālu atbalstu katra bērna/skolēna attīstībai un izglītībai, būtiska efektīva un atklāta, uz demokrātijas principiem balstīta visu iesaistīto pušu saziņa un uzticības pilna nepārtraukta sadarbība, ņemot vērā visu pušu vajadzības. Daudzviet Latvijā jau uzkrātā pieredze liecina, ka labi paņēmieni saliedēšanai un iekļaušanai ietver pavisam vienkāršas lietas, piemēram:

- Reāla kopīga darbība (ar rokām un galvu) stundā vai ikvienā situācijā, kurā nav sacensības un dominējošas attiecības;
- Pieredzes apmaiņas iespējas, kā arī iespēja demonstrēt savas zināšanas vai prasmes (piem., ka citas valodas zināšanas tiek akceptētas kā stiprā puse un vērtība nevis ignorēta, aizvien akcentējot nepieciešamību zināt oficiālo darba valodu);
- Veiksmes stāstu izplatīšana, izmantojot visdažādākos informācijas izplatīšanas kanālus un darot to neformālā, interesantā, uzrunājošā formā;
- Kopīga (un sirsnīga!) valsts svētku, kā arī citu klases skolēniem nozīmīgu svētku svinēšana;
- Sadarbība – visos līmeņos, t.sk., kopīgas akcijas sabiedrības labā, reālu projektu izstrādāšana un ieviešana, no kā iegūst vietējā sabiedrība un visi jūtas lepni par to, ka spējuši sniegt šo ieguldījumu.

Pieredze, kas strādā, ietver arī:

- Iepazīšanos ar kultūru, vēsturi, tradīcijām – ne lekcijās, bet caur darbošanos;
- Palīdzību valodas apguvē – gan personīgā saskarsmē, gan organizējot nodarbības un kursus;
- Speciālas atbalsta programmas skolēniem un ģimenēm;
- Mācību ekskursijas;
- Palīdzību ikdienišķās situācijās, kopīgu projektu veidošanu, līdzdarbošanos pulciņos, interešu grupās, biedrībās;
- Informācijas sniegšanu par likumdošanu, tiesībām, pienākumiem, utt..

Tā visa rezultātā arī paši kļūstam atvērtāki, zinošāki un drošāki, saskaroties ar jauniem izaicinājumiem. Zināšanas un pieredzi iegūstam, raugoties uz lietām salīdzinājumā un pieņemot pasaules savstarpējo saistību. Ne vienmēr šie materiāli būs radīti specifiski atbalsta sniegšanai

jauniebraucējiem vai citai konkrētai grupai; daudz ideju un atbalsta darbam pedagogi var atrasts arī materiālos par pilsoniskās izglītības¹⁷, iekļaujošas izglītības¹⁸ un globālās izglītības¹⁹ jautājumiem.

Pedagoga loma: kā profesionālim, pilsonim un personībai

Starptautiskas darba grupas izveidotais materiāls „Kompetents pedagogs 21. gadsimtā”²⁰ atzīst, ka neatņemama kvalitatīvas pedagoģiskās darbības sastāvdaļa ir ikviena bērna/skolēna un ģimenes tiesību aizstāvēšana: aizstāvēt tiesības būt iekļautiem, cienītiem un novērtētiem, piedalīties, strādāt kopīgu mērķu sasniegšanai un īstenot savas spējas un potenciālu, īpašu uzmanību pievēršot visapdraudētākajiem bērniem un viņu ģimenēm, t.sk., tiem, kuri dažādu iemeslu pēc mainījuši savu mītnes zemi, nonākot citā kultūrā, valodas vidē un izglītības sistēmā. Būtiski, lai ikdienas prakse atspoguļotu principus, kas iekļauti ANO Konvencijā par bērna tiesībām un citos starptautiskajos un nacionālajos dokumentos.

Uzmanīgi izlasot dokumentā izvirzītos principus un tos atsedzošos indikatorus, var redzēt, ka tieši pedagoga pašizpratne, spēja apzināties savus stereotipus un aizspriedumus, kā arī attieksme lielā mērā ir tā, kas nosaka toni klasē un modelē pieņemamu uzvedību un attieksmi arī skolēnu starpā. Vai atšķirība tiek uztverta kā trūkums, nepilnība, apkaunojums, vai tā var būt ieguvums un potenciāls, vai tā parāda darba uzdevumus, kur veikšanai līdzbiedru atbalsts un sapratne ir daļa no panākumiem? Bieži vien šīs lietas netiek līdz galam izdomātas un izrunātas, līdz ar to nevar būt sekmīga konkrētu atsevišķi ņemtu metožu izmantošana, jo nav skaidrības par pašu filozofisko un profesionālo paradigmu.

Pedagogs darbojas kā piemērs un nodrošina, ka ar ikdienas pieredzes starpniecību bērni un jaunieši iemācās atzinīgi vērtēt daudzveidību un attīstīt līdzdalības prasmes. Pedagogs veicina daudzveidīgu vajadzību atzīšanu, efektīvu sadarbību virzoties uz kopīgu mērķi un cieņu pret katra konkrēta bērna vai bērnu grupas īpašajām interesēm un vajadzībām. Katrs bērns, pusaudzis un jaunieši jāuztver kā aktīvs mācību procesa dalībnieks, kā indivīds un līdztiesīgs vietējās kopienas un plašākas sabiedrības dalībnieks, kas vienlaikus spēj sniegt savu ieguldījumu un vēlas saņemt apkārtējo atsaucību un palīdzību.

Dokumenta „Kompetents pedagogs 21. gadsimtā” 3. sadaļa „Iekļaušana, dažādība un demokrātijas vērtības”²¹ atklāj trīs principus un tos raksturojošos indikatorus, kas sniedz pedagogam un skolai vadlīnijas, pēc kādiem parametriem vērot, vērtēt un pilnveidot gan atsevišķa pedagoga, gan skolas kā organizācijas darbību, lai ikviens bērns un ģimene tajā justos labāk un spētu sasniegt labākus rezultātus akadēmiskajā izaugsmē. Tajos atklājas tieši pedagoga (un pedagogu kolektīva) lielā loma, jo tieši pedagogs ir tas, kas ar savu ikdienas darbu – attieksmi un rīcību vairo vai rada skolēna ticību savām spējām un prasmes attīstīt savu potenciālu.

Principi un kvalitātes indikatori

3.1. Pedagogs nodrošina vienādas iespējas mācīties un piedalīties ikvienam bērnam un ģimenei neatkarīgi no dzimuma, rases, etniskās izcelsmes, kultūras, dzimtās valodas, reliģiskās piederības, ģimenes sastāva, sociālā statusa, vecuma vai īpašajām vajadzībām.

1. Pedagogs apzinās savus uzskatus, attieksmes un pieredzi, un to, kā tas viss ietekmē saziņu

¹⁷ Piem., http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Resources/Teachers_manuals/Educating_democracy_EN.pdf ; http://www.coe.int/t/dg4/education/ibp/source/Living_in_democracy_en.pdf u.c. Eiropas Padomes izstrādātie materiāli

¹⁸ Piem., http://www.britishcouncil.org/it/latvia-education-inclusive-indekss_market.pdf - Indekss iekļaujošai izglītībai

¹⁹ Piem. <http://www.globalaizglitiba.lv> – Izglītības attīstības centra projektu materiāli

²⁰ Starptautiskā asociācija „Soli pa solim” (2011), Kompetents pedagogs 21. gadsimtā. Kvalitatīvas pedagoģijas principi. Pieejams: http://www.iic.lv/wp-content/uploads/2013/03/kvalitativas_pedagogijas_principi_lv2.pdf

²¹ Turpat, 6. lpp.

- un sadarbību ar bērniem, ģimenēm un profesionālo darbību.
2. Pedagoģs izturas pret ikvienu bērnu ar cieņu, pietāti un smalkjūtību un nodrošina vienlīdzīgas iespējas iesaistīties skolas/pirmsskolas bērnu iestādes dzīvē.
 3. Pedagoģs izturas pret ikvienu ģimeni ar cieņu, pietāti un smalkjūtību un atrod veidus, kā iesaistīt katru no tām viņu bērna izglītošanās/mācīšanās procesā.
 4. Pedagoģs lieto valodu un izvēlas aktivitātes, kas nepieļauj dzimumu un citu stereotipu izpausmes.
 5. Pedagoģs veic vides un mācību aktivitāšu adaptāciju/pielāgošanu, lai bērni ar atšķirīgām spējām, mācīšanās vajadzībām un sociālo pieredzi var piedalīties lielākajā daļā aktivitāšu

Veca paruna saka, ka ikvienas pārmaiņas sākas no iekšpuses. Lai spētu mainīties vai, vēl jo vairāk, kaut ko mainītu, cilvēkiem jābūt skaidrībā pašiem par saviem uzskatiem, attieksmi, vērtībām, par to, no kurienes šādi uzskati vai attieksmes radušās un kā tās ietekmē mūsu katra pasaules uztveri un rīcību. Pedagoģi savu darbību veido balstoties uz savu izpratni par cilvēka dabu un mācīšanos, un nav noslēpums, ka varanti var būt radikāli atšķirīgi no ticības labajam katrā cilvēkā līdz pārlicībai, ka stingrība ir tā, kas nodrošina pasaules kārtību. Taču katrs lēmums, ko pedagoģs pieņem – vai tas būtu par skolēniem veicamo uzdevumu, klases izkārtojumu, saziņu ar ģimenēm, un, kas atspoguļojas viņa rīcībā klasē un skolā, sakņojas viņa paša dziļākajā izpratnē un lielā mērā var veidot tā saucamo „slēpto mācību programmu”. Ja skolotājs uzskata, ka ir galvenais atbildīgais par skolēnu mācīšanos, ja pieturas viedoklim, ka paklausība un mācīšanās no vecākiem cilvēkiem ir neapspriežami, attīstāmi un godājami ieradumi, ja tic, ka skolotājam „jāsabalabo” skolēnu nepilnības un nezināšanas, viegli var parādīties diskriminējoša attieksme un prakse.

Kā izprast sevi un ko darīt, lai mainītos, ja tas nepieciešams? Labi palīdz atklāta refleksija, ko skolotājs var veikt ne tikai domās, bet iekārtojot īpašu dienasgrāmatu, kurā atzīmē situācijas, kas satrauc, sadusmo, sakaitina, varbūt arī rada bezspēcības sajūtu. Redzot savas izjūtas uzrakstītas, vieglāk atdalīt emocijas un spriedumus no faktiem un saskatīt ceļus, kā atrast profesionālas reakcijas. Dažkārt šādi pieraksti māca būt pacietīgākam, kā arī palīdz saskatīt atcerēties kādu labu risinājumu un ievērot progresu un pozitīvās izmaiņas.

Ļoti vērtīgas ir atklātas sarunas kolēģu starpā, īpaši organizētos semināros, kā arī komunikācija ar skolēnu vecākiem atklātā un sirsnīgā veidā, cenšoties iepazīt viņu domas, pieredzi, kā arī bažas un šaubas par sava bērna mācīšanos.

Gan skolēni, gan viņu vecāki ļoti ātri sajūt, ka „tiek pieskaitīti” kādai grupai, un bieži vien sāpīgi reaģē uz to. Tāpēc:

- Svarīgi skaidri un konsekventi komunicēt, ka skolotājs tic ikviena bērna/skolēna spējai mācīties un gūt sasniegumus, atrodot stiprās puses, akcentējot īpašās zināšanas un prasmes, nepretstatot tās oficiālajā mācību standartā un programmā izvirzītajām prasībām, bet sasaistot un izmantojot kā atspēriena punktu.
- Atcerieties, ka skola lielā mērā ir tranzītzona starp ģimeni un plašāku sabiedrību, tāpēc tas, kā bērns (un visa ģimene) jūtas skolā, lielā mērā ietekmē gan integrāciju kopumā, gan katra cilvēka izaugsmi. Dažās kultūrās ļoti svarīgi uzrunāt tēvus un nodibināt ar viņiem labus kontaktus un konstruktīvas attiecības.
- Radiet iespēju skolēniem demonstrēt savas valodas, ģeogrāfijas, kultūras zināšanas, tehnoloģiju prasmes un ceļošanas pieredzi daudzveidīgās mācību situācijās, neaprobežojoties ar ēdienu, mūzikas, tērpu utt. demonstrēšanu īpašos pasākumos, tā vēl vairāk izceļot atšķirības.
- Īpaši piedomājiet pie tā, lai gan skolotāji, gan pārējie skolēni atcerētos un pareizi izrunātu jauno skolēnu vārdus, īpaši ja tie ievērojami atšķiras no vairākuma vārdiem. Vienlaikus pajautājiet vecākiem un skolēniem, kā viņi vēlas tikt uzrunāti. Ir kultūras, kur vārdu un

uzvārdu izrunā atšķirīgā secībā un tam ir liela nozīme. It kā sīki pārpratumi, bet tie var būt sāpīgi un negatīvi ietekmēt adaptēšanas un pieņemšanas procesu.

- Nebaidieties, ja nespējat tieši sarunāties ar skolēna tuviniekiem, un neapstājieties šī šķēršļa priekšā. Atcerieties, ka vissvarīgākais ir sazināties. Sāciet ar smaidu un pakāpeniski atrodiat veidu, kā pārtulkot sakāmo un atbildēto. *Google* tulkotājs nav ideāls, bet tā ir vismaz labās gribas izpausme. Kad būsiet sākuši, atradīsiet arī citus ceļus komunikācijas nodrošināšanai, un paši būsiet pārsteigti, ka agrāk tos neiedomājāties vai pat no tiem baidījāties.

Principi un kvalitātes indikatori

3.2. Pedagoģis palīdz bērniem saprast, pieņemt un cienīt daudzveidību.

1. Pedagoģis ciena daudzveidību, kas pastāv bērnu, ģimeņu starpā un vietējā kopienā, un iestrādā to mācību procesā.
2. Pedagoģis izmanto iespējas, lai cieņpilnā veidā vērstu bērnu uzmanību uz ārpus skolas/pirmsskolas bērnu iestādes esošo daudzveidību un apstiprinātu šādas daudzveidības pastāvēšanu.

Šis princips mudina mūs domāt ne tikai par tiem bērniem, kuri no jauna ienākuši mūsu skolās un klasēs, bet par tiem, kuri tur jau ir un kuriem agrāk vai vēlāk nākas sastapties ar daudzveidīgo un mobilo 21. gadsimta pasauli.

Bērni piedzimst brīvi no aizspriedumiem, taču savā izziņas procesā viņi, protams, pamana atšķirības, iedalījumus grupās, attieksmes utt. Skola ir vieta, kur var veidoties un nostiprināties izpratne par homogenitāti kā normu un atšķirīgo kā biedējošo, traucējošo un apgrūtinošo, vai arī var veidoties priekšstats un pieredze par daudzveidības esamību un priekšrocībām. Tas ir arī jautājums par virzību no tolerances kā pieciešanas negatīvā izpratnē uz transformatīvu daudzveidīgu skolu, kas iet caur vairākām pakāpēm.

Pedagoģiem, kuri vēlas, lai skolēni izprastu un atzītu daudzveidību, pašiem jāattīsta starpkultūru jutīgums un jāatbalsta šajā procesā arī savi skolēni, kas ietver virzību cauri vairākiem posmiem no etnocentrisma (fokusēšanos tikai uz vienu, savu pašu kultūru, negatīvi uztverot citas kultūras) uz etnorelatīvismu (Bennett, 1986), kas atzīst un ciena daudzveidīgu kultūru pastāvēšanu. Etnocentrisms var piemist arī iebraukušajam skolēnam, jo pārcelšanās var būt traumatiska, ne no bērna gribas atkarīga. Skolotājam svarīgi saprast, kurā stadijā atrodas skolēni, lai izvēlētos piemērotus pedagoģiskus paņēmienus. Transformācija sastāv no šādiem posmiem:

1. *Noliegšana* - nav saskares ar citām kultūrām, nav diskriminācijas, nav problēmu;
2. *Pretestība* - atšķirības pastāv, un tās ir negatīvas un biedējošas. Tiek veidoti negatīvi stereotipi, kas balstās uz dzimumu, rasi, reliģisko piederību, tautību un citām lielākoties redzamām atšķirībām;
3. *Mazināšana* - tiek noslēptas atšķirības un akcentētas līdzības. Notiek izvairīšanās no negatīvu spiedumu izteikšanas. Šī ir pēdējā etnocentrisma fāze;
4. *Pieņemšana* - ar šo fāzi sākas pāreja uz etnorelatīvismu. Kultūras atšķirības tiek pieņemtas un cienītas, uzskatītas par būtisku un dabisku cilvēku savstarpējo attiecību sastāvdaļu, taču atšķirībām netiek piešķirta īpaša vērtība, tās vienkārši tiek pieņemtas zināšanai;
5. *Adaptācija* – empātija, kultūru plurālisms, spēja identificēties ar divām vai vairākām kultūrām, to vērtību sistēmu, normām un pasaules uzskatiem;
6. *Integrācija* - etnorelatīvitātes principu iekļaušana cilvēka paša identitātē, daudzveidīgu piederības izjūtu un daudzveidīgas identitātes veidošana. Spēja atzīt, ka cilvēks vienlaikus ir daļa no savas kultūras konteksta un pilnīgi brīvs no tā.

Reālajā saskarsmes procesā skolotājam no vienas puses jāakcentē atšķirības, turklāt, akcentējot to pozitīvo pusi, taču no otras puses jāpārlicinās, ka atsevišķi skolēni vai skolēnu/viņu ģimeņu/iedzīvotāju grupas netiek portretētas caur stereotipiem (viņi ir tādi un viņi – tādi). Ir arī ārkārtīgi svarīgi nesajaukt vēstījumus: „*Visiem cilvēkiem jānodrošina līdzvērtīgas iespējas (jānodrošina līdztiesība)*” ar „*Visi cilvēki ir vienādi*”, kas ir nekas vairāk kā atšķirību noliegšana. Līdztiesība nenozīmē, ka pret visiem visās situācijas izturas vienādi; tā nozīmē, ka tiek ņemtas vērā katra vajadzības, piemēram, specifisks atbalsts mācību procesā skolā, palīdzība atrast interešu izglītības pulciņu, iedzīvoties vienaudžu vidū utt.. Šāda rīcība praksē apliecina, ka daudzveidība pastāv, tā ir daļa no cilvēku unikalitātes, kā rezultātā cilvēki un kopienas kļūst nevis vājākas, bet spēcīgākas. Tas attiecas arī uz skolu kā kopienu, kas mācās un kur dažādība un iekļaušana liecina par augstu skolas kultūru un spēju sniegt skolēniem 21. gadsimta realitātei atbilstošas pieredzes, kas nekādā gadījumā neietekmē negatīvi arī formālos mācību sasniegumus.

Principi un kvalitātes indikatori

3.3. Pedagoģs attīsta bērnu izpratni par pilsoniskās sabiedrības vērtībām un prasmēm, kas nepieciešamas līdzdalībai.

1. Pedagoģs spēcina bērnu atzinību un cieņu pret viedokļu un izvēļu atšķirībām un palīdz bērniem attīstīt prasmes, kas ļauj pienācīgā, sabiedrībā pieņemtā veidā paust savus uzskatus.
2. Pedagoģs palīdz bērniem izprast, kā stereotipi un aizspriedumi var ietekmēt viņu attieksmes un uzvedību.
3. Pedagoģs rosina bērnus izturēties citam pret citu taisnīgi, godprātīgi, smalkjūtīgi un ar cieņu un sagaidīt šādu attieksmi pret sevi no pārējiem.
4. Pedagoģs iepazīstina bērnus ar personīgās atbildības jēdzienu attieksmē pret apkārtējo vidi un sniedz iespējas bērniem parādīt attieksmi rīcībā.

Daudzveidības izpratne un pieņemšana nesaraucjami saistās ar demokrātiskas kultūras iedzīvināšanu ikdienas praksē klasē, skolā un kopienā, kas nekādā gadījumā nenozīmē bezgalīgas diskusijas, haosu un visatļautību, bet arī ne „vairākuma tirāniju pār mazākumu”, kā to savulaik apzīmēja viens no redzamākajiem pilsoniskās izglītības speciālistiem Džons Patriks. Izglītība demokrātijai, pilsoniskumam un līdzdalībai palīdz veidot skolēniem izpratni par līdztiesības, brīvības un taisnīguma lielo nozīmi katra cilvēka un visas sabiedrības dzīvē. Mūsdienu realitātē, kad pasaules savstarpējā saistība un mijatkarība sasniegusi vēl nepiedzīvotu līmeni, ilgtspējīga attīstība iespējama tikai sadarbojoties un sabalansējot vajadzības.

Svarīgi mācīties klasē saskatīt ikviena vajadzības un meklēt ceļus, kā atbalstīt, palīdzēt un kopīgi virzīties uz mērķi. Taču būtu naivi iedomāties, ka iespējams klasē vai pat skolā radīt no pārējās pasaules izolētu demokrātijas saliņu. Paverot skolas durvis apkārtējai kopienai un plašākai sabiedrībai, skolotājiem iespējams atrast palīgus radušos izaicinājumu risināšanā, savukārt skolēniem rodas iespējas pielietot stundās apgūtās prasmes, risinot reālas problēmas.

Meklējot ceļus, kā vislabāk strādāt daudzveidīgā klasē, kurā ir skolēni no dažādām kultūrām, jāatceras kritiskās domāšanas veicināšanas principi un metodes. Tas nozīmē, ka inteligentā veidā tiek meklēti ceļi, kā noskaidrot domstarpības, izziņāt radušos jautājumus, izmantot daudzveidīgus informācijas avotus, sadarbības un izteiksmes veidus, izvairoties no visu akcentu likšanas tikai uz valodas prasmēm, lasīšanu un rakstīšanu. Kritiskā domāšana palīdz skolēniem tikt galā ar stereotipiem par atšķirīgo, kurus viņi sastop ne vien skolā, bet arī ģimenē, apkārtējā sabiedrībā, grāmatās, filmās un citur. Šie stereotipi var izraisīt skolēnos apmulsumu, bailes, nepatiku, dusmas pret atšķirīgo, tāpēc, sastopoties ar jaunu vidi, skolēnam – vienai, vai tas ir iebraukušais skolēns vai jaunie klasesbiedri – reakcija var būt negatīva un izpausties kā vairāk vai mazāk aktīva un atklāta agresija (apsaukšanās, draudi, ignorēšana utt.). Izmantojot atklātas sarunas, kritisko

domāšanu un patstāvīgu spriedumu veidošanu veicinošus uzdevumus, skolotājs var palīdzēt aizdomāties abām pusēm un panākt problēmas novēršanu vai pat novērst tās rašanos.

Gadījumos, kad jaunie klasesbiedri nāk no sociālajam riskam pakļautajām grupām, viņi ātri vien var nonākt atstumto kategorijā un pat iekšēji pieņemt šo pozīciju (*internalized oppression*), kamēr skolēni, kuri nāk no „prestīžākām valstīm” vai augstāku ienākumu un sociālā statusa grupām, ātri vien saprot, ka var ieņemt dominējošo lomu (*internalized domination*). Šādas attiecības nav labas ne vienai no pusēm; tās ietekmē ne vien skolēnu pašvērtējumu, bet arī rada tālāku ietekmi uz mācību sasniegumiem un dzīves mērķiem.

Ja kā identitāti nosakošais faktors parādās etniskā piederība, uz šī fona var izraisīties sadursmes, tāpēc skolotājiem jāskatās, lai iepazīstināšana ar mītnes zemes kultūru nenotiek agresīvā, dominējošā veidā, parādot to kā vienīgo pareizo, kurai pēc iespējas ātrāk jāpievienojas. Noderīga ir transformatīvo dialogu izmantošana gan mācību stundās, gan citās situācijās, kas sastāv no trīs soļiem:

1. balstoties uz savu personīgo pieredzi, skolēni iemācās, kā nosaukt vai raksturot jautājumu, par ko rodas/var rasties domstarpības;
2. par šo jautājumu tiek veidotas jaunas zināšanas, ieklausoties citu teiktajā;
3. tiek izstrādāti varianti, kā atrisināt jautājumu, rīkojoties individuāli vai grupā.

Skolotāja uzdevums (un izaicinājums) ir veicināt šādu dialogu, izvairoties no sava viedokļa pārāgras paušanas, dominēšanas, steidzināšanas utt.

Viens no svarīgākajiem skolotāja uzdevumiem ir empātijas veicināšana savos skolēnos. Tā ir spēja iejusties cita situācijā vai, kā dažkārt saka, „iekāpt cita kurpēs”, kas būtiski atšķiras no līdzjutības (man tevis tiešām žēl), noliegšanas (tev nu gan tā nevajadzētu justies), diagnozes uzstādīšanas (tu esi dusmīgs), analizēšanas (tu tā jūties tāpēc, ka neesi saņēmis pietiekami daudz uzmanības) vai risinājuma sniegšanas (labākais, ko tu šobrīd vari darīt, ir...). Patiesībā nereti arī paši skolotāji rīkojas kādā no nosauktajiem veidiem, piemirstot, ka pirmais uzdevums ir uzdot jautājumus, pārfrazēt un izrādīt cieņu pret personu, kura nonākusi sarežģītā situācijā. Labākais veids, kā sekmēt bērnu un pusaudžu empātiju, ir pašiem modelēt piemērotu rīcību, veicināt aktīvu klausīšanos, koncentrējoties uz pašreizējo brīdi „šeit un tagad”, nevis piesaucot pagātņi vai nākotni. Ir svarīgi ļaut skolēnam izrādīt savu reakciju, nevis sniegt gatavus norādījumus, bet vadīt procesu tā, lai risinājumi rodas pašu skolēnu vidū. Jebkādu emociju izpausmei ir savs pamats, it īpaši ar dažādības ienākšanu skolā saistīto pārmaiņu sākuma posmā, tāpēc skolotājam ar to jārēķinās, nesaasinot situāciju, bet vienlaikus rūpējoties par visu skolēnu komfortu un cieņu.

Pols Kolards, balstoties uz Anglijā īstenotās programmas „Radošās partnerības” izvērtējuma datiem, akcentē skolas kultūras saikni ar divām asīm: empātiju un sistēmu. Ja sistēma skolās un izglītības sistēma ir pazīstama un pārpārēm pielietota nereti pat, *pārregulējot* gan skolotāja, gan skolēnu un vecāku iespējamo rīcību, tad empātijas loma akcentēta mazāk. Tā ir skolas un visu skolas elementu spēja reaģēt uz skolēnu un viņu ģimeņu kontekstu un vajadzībām, nodrošinot vienlaikus labākos iespējamus apstākļus mācībām un izaugsmei un sekmējot piederības un savas pašvērtības izjūtu ikvienam skolēnam. Savukārt Ferre Levērs no Beļģijas pamato, ka kvalitatīva pedagoģiskā procesa – un līdz ar to arī labu rezultātu - pamatā ir skolēnu labsajūta un līdzdalība.

No šajā nodaļā analizētajiem piemēriem redzams, ka „*darbs ar jauniebraucēju bērniem*” patiesībā nav nekas cits, kā veids, kā īstenot kvalitatīvu pedagoģisko procesu. Tā ir iespēja, kas mums kā pedagogiem dota, lai celtu sava darba kvalitāti, lai iedziļinātos situācijā, sastaptu cilvēkus - skolēnus un viņu ģimenes – „tur, kur viņi ir, un sāktu no tās vietas”, kā savulaik teicis Sērens Kirkegors.

3. Klasē pastāvošā daudzveidība: kā to izzināt un izprast?

Sigita Zankovska-Odiņa

*Tajā, ko es domāju, Tajā, ko es vēlos pateikt,
Tajā, ko es domāju, ka saku, Tajā, ko es saku,
Tajā, ko tu vēlies dzirdēt, Tajā, ko tu dzirdi,
Tajā, ko tu domā, ka saproti, Tajā, ko tu vēlies
saprast, Tajā, ko tu saproti, ir vismaz
9 iespējas, ka mēs viens otru nesapratīsim!*
/BERNARD WEBER/

Katrs no mums ir atšķirīgs. Atšķiras spējas un dzīves pieredzes, vēlmes, vajadzības un sociālekonomiskais stāvoklis, etniskā izcelsme, izglītība, vecums un simtiem citu faktoru. Kad domājam paši par sevi un saviem vistuvākajiem, šīs īpatnības mums šķiet pašsaprotamas. Bet ne vienmēr mums ir viegli pieņemt atšķirīgo citā cilvēkā, īpaši, ja cilvēks pieder citai etniskai vai sociālajai grupai, ir ieradies no citas valsts, vai pārstāv atšķirīgu reliģiju. Tāpēc saskarsme ar citādo var novest pie pārpratumiem, neizpratnes un diskriminācijas.

Būtisks priekšnoteikums, lai nodrošinātu vienlīdzību, ir spēja apzināties citādo un spēja to akceptēt apkārtējā vidē (darbā, uz ielas, publiskā pasākumā, veikalā vai izglītības iestādē). Bet, lai to sasniegtu, mums katram ir jāapzinās savas daudzveidīgās identitātes un tas kā tās ietekmē mūsu domāšanu un nosaka mūsu rīcību.

Kā Jūsu kultūras identitāte ietekmē Jūsu domāšanu un nosaka Jūsu rīcību?

Lai būtu veiksmīgs skolotājs etniski un lingvistiski daudzveidīgā klasē, Jums vispirms ir jāapzinās un jāizprot sava kultūras identitāte. Kā atzinis K.Avruch un P.W.Black: „Mūsu pašu kultūra kalpo mums kā brilles, caur kurām mēs skatāmies uz pasauli; kā loģika, ar kuras palīdzību mēs sakārtojam to; kā gramatika, ar kuras palīdzību tai piešķiram jēgu.”

Ikvienam no mums ir svarīgi identificēt savus uzskatus, attieksmes un aizspriedumus. Tikai tad, kad izpratīsim, kas motivē mūs, mēs sāksim izprast, kas motivē citus. Līdz ar to, lai skolotājs varētu veiksmīgi sadarboties ar bērniem, īpaši jau tiem, kuri nāk no kultūras ziņā atšķirīgām valstīm, ir svarīgi attīstīt spēju izprast un pieņemt gan savus, gan savu skolēnu pasaules uzskatus, proti, apzināties ‘tās kultūras brilles’, kas veido mūsu un viņu vērtības, domas un rīcību gan skolā, gan ārpus tās. Lai labāk izprastu sevi, varat veikt divas aktivitātes: „*Kas es esmu?*” un „*Veidojot identitāti: dzīves koks*”.

Aktivitāte „Kas es esmu?”

<i>Apraksts</i>	<ol style="list-style-type: none">1. Lai labāk izprastu sevi, uzdodiet sev pavisam vienkāršu jautājumu: „<i>Kas es esmu?</i>”2. Uzrakstiet uz lapas piecas līdz desmit lietas, kas vislabāk atbild uz šo jautājumu. Tās var būt gan lietas, kas cieši saistītas ar cilvēka identitāti, kā dzimums, vecums, reliģiskā pārliecība, gan kādas aizraušanās, rakstura īpašības, vai citas lietas, kas Jūs padara īpašu vai Jūs vislabāk raksturo.3. Aktivitāti iespējams veikt arī kopā ar kolēģiem vai skolēniem. Šajā gadījumā pēc tam, kad katrs dalībnieks uzrakstījis sevi raksturojošās lietas, sadalieties mazākās grupās. Katra grupa uz papīra lapas uzzīmē apli. Grupā salīdziniet lietas, kas katram dalībniekam uzrakstītas uz viņa lapas un ierakstiet apla iekšpusē tās lietas, kas visiem vai lielākajai daļai dalībnieku saskan, bet ārpusē – atšķirīgās identitātes jeb tās lietas, kuras dalībniekiem
-----------------	--

	nav vienojošas.
<i>Ko darīt pēc tam?</i>	<p>Ja pildāt aktivitāti kopā ar kolēģiem vai skolēniem, pārrunājiet rezultātus un pārdomājiet, kuras no šīm lietām ir:</p> <ul style="list-style-type: none"> - iedzimitas/ iegūtas; - redzamas/ neredzamas; - kā šīs lietas ietekmē to, kā Jūs izturaties pret citiem (privātajā un publiskajā vidē); kā citi izturas pret Jums un kā tas ietekmē Jūs darbu/ mācības. <p>Pārrunājiet, ka lielākā daļa mūsu īpašību vai identitāšu citiem nav redzamas un par tām mēs varam uzzināt tikai savstarpējās saskarsmes rezultātā. Bet tieši šīm neredzamajām īpašībām var būt ļoti liela nozīme mūsu profesionālajā darbā. Pārrunājot kopīgās un atšķirīgās identitātes, atzīmējiet, ka šīs ir individuālas atšķirības, nevis atšķirības, ko cilvēkam uzlicis kāds noteikts stāvoklis, piemēram, piederība noteiktam dzimumam vai etniskajai grupai. Tāpat akcentējiet, ka atšķirība nav būtiska un pastāvīga kāda indivīda vai grupas sastāvdaļa. Atšķirības ir atkarīgas no situācijas un vērtējuma.</p>
<i>Ko tas dod?</i>	<p>Aktivitāte dod iespēju labāk izprast sevi, apzināties, kuras no savas identitātes šķautnēm mēs uzskatām par visbūtiskākajām. Tāpat tas dod iespēju labāk iepazīt savus kolēģus un apzināt vienojošas un atšķirīgās identitātes, talantus vai īpašības.</p> <p>Ja šo aktivitāti veicat kopā ar kolēģiem, varat lūgt, lai kolēģi raksturo arī viens otru, uzrakstot tās lietas, kas viņiem vislabāk raksturo Jūs vai citu kolēģi. Šajā gadījumā Jūs varēsiet salīdzināt savus priekšstatus un to, kā Jūs redz citi kolēģi, jo katra cilvēka identitāte atbild uz jautājumu, kā mēs paši sevi redzam un citi mūs redz.</p> <p>Aktivitāti varat uzdot arī saviem skolēniem, lai iepazītu viņus tuvāk, un izprastu kā viņi sevi uztver un kas viņiem liekas svarīgs.</p>

Aktivitāte „Veidojot identitāti: dzīves koks”²²

<i>Apraksts</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sāciet ar jautājumu: ja es būtu koks, kāds koks es būtu? 2. Uzzīmējiet savu koku, lai veidotos grafisks zīmējums. Pārdomājiet savu personīgo pieredzi un atzīmējiet nozīmīgākos notikumus, sākot ar saknēm un pārvietojoties augšup pa koku līdz pat galotnei. Domājiet par saknēm kā pašu pirmo ģimenes pieredzi, vērtībām un uzskatiem; stumbrs kā bērnības augšana un attīstība; zari kā skolā, darbā, ceļojumos un attiecībās iegūta pieredze un galotne kā pašreizējais dzīves posms. Centieties atcerēties aptuvenus laikus, kad, kas ir noticis.
<i>Ko darīt pēc tam?</i>	<p>Izmantojiet koku kā metaforu, lai atspoguļotu savu pieredzi laika gaitā. Ar kolēģiem vai cilvēkiem, kuriem uzticiaties, pārrunājiet notikumus, kas ir veidojuši Jūs un viņus tādus, kādi esat šodien. Grupas ietvaros pajautājiet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ko Jūs esat mācījies no savas ģimenes par cilvēkiem, kas ir atšķirīgi no jums? - Kāda pieredze ir mainījusi jūsu viedokli par citiem vai jūsu pašu identitāti? - Kā jūsu skolas pieredze ir veidojusi jūsu izpratni par dažādību?
<i>Ko tas dod?</i>	Aktivitātē koks tiek izmantots kā metafora, lai apzinātos notikumus un pieredzes,

²² Aktivitāti iespējams īstenot gan skolotājam individuāli, gan kopā ar kolēģiem vai saviem skolēniem. Ja aktivitāte tiek īstenota kopā ar skolēniem, jautājumi, kas tiek pārrunāti pēc tam, jāpielāgo atbilstoši bērnu vecumam un spējai runāt par sev nozīmīgiem notikumiem.

Aktivitātes apraksts sagatavots balstoties uz The Albert Teacher's Association (2011), Here Comes Everyone. Teaching in the intercultural classroom. Pieejams:

<http://www.teachers.ab.ca/SiteCollectionDocuments/ATA/Publications/Human-Rights-Issues/MON-3%20Here%20comes%20everyone.pdf>

	kas ir veidojušas Jūsu identitāti. Tas dod iespēju izvērtēt notikumus un cilvēkus, kuriem bijusi liela nozīme un loma Jūsu dzīvē, veidojot Jūs par to, kas esat šodien. Ja skolotājs šo aktivitāti veic kopā ar bērniem, tas var palīdzēt atklāt nozīmīgus notikumus un cilvēkus skolēnu dzīvē, tādējādi atsevišķos gadījumos labāk izprotot konkrētā bērna rīcību vai nostāju.
--	---

Kā es varu izziņāt klasē pastāvošo daudzveidību?

Skolā un klasē ienākot jaunam bērnam, pirmais ko par viņu uzzina skolotājs un klasesbiedri ir bērna vārds un uzvārds. Tas var dot priekšstatu par bērna izcelsmes valsti un tautību. Tomēr svarīgi atcerēties, ka apstākļos, kad, ietekmējoties no filmām, literāriem varoņiem vai globalizācijas tendencēm, bērniem tiek doti aizvien daudzveidīgāki vārdi, šī informācija var radīt maldīgu priekšstatu. Tāpat pēc skolas reģistriem un dokumentiem iespējams uzzināt valsti, no kuras bērns ieradies, viņa pilsonību un atsevišķus izglītības rādītājus. Tomēr ar to vien ir par maz, lai izprastu bērna daudzveidību un ar to saistītās kultūru atšķirības un vajadzības.

Būtiski atcerēties, ka dažādība ir redzamu²³ un neredzamu²⁴ atšķirību un līdzību mozaīka, kas ietekmē attieksmi, izturēšanos, vērtības, kultūru, dzīvesveidu, pieredzi, prasmes un veidu, kā mēs strādājam/ mācāmies. Un tieši neredzamajām atšķirībām un īpašībām noteiktos gadījumos var būt daudz lielāka ietekme uz cilvēka izturēšanos un rīcību. Līdzīgi kā šīs lietas ietekmē skolotāja ikdienu un saskarsmi ar kolēģiem, skolēniem un viņu vecākiem, šīs lietas ietekmē arī bērna izturēšanos skolā – gan mācību procesa laikā, gan saskarsmē ar klasesbiedriem un pedagogiem. Tāpēc, lai labāk iepazītu savus skolēnus – viņu īpašības, intereses, talantus un aizraušanās – skolotājs var izspēlēt aktivitāti „*Atpazīt dažādību klasē*” un „*Domino*”.

Aktivitāte „Atpazīt dažādību klasē”

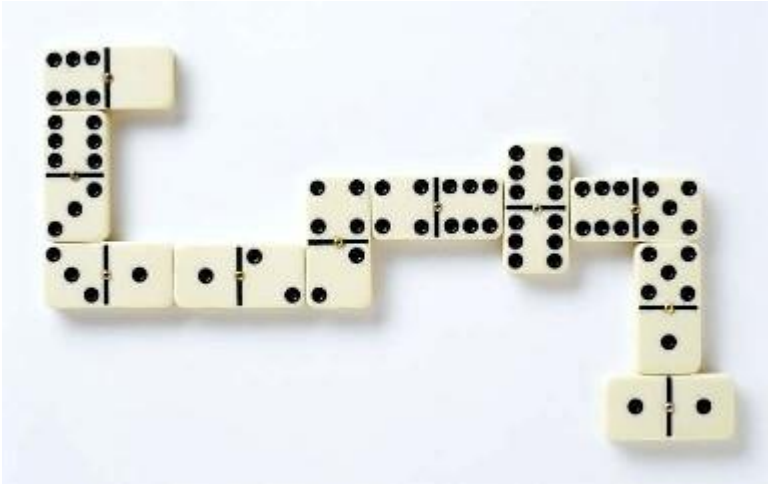
<i>Apraksts</i>	<p>Lai rosinātu skolēnus diskutēt un pastāstīt par sevi, aktivitāti iespējams iesākt divos veidos:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ja citas kultūras bērns ienāk skolā, klase tiek iepazīstināta: <ul style="list-style-type: none"> - kā pareizi izrunāt jaunā skolēna vārdu un uzvārdu un kā skolēns grib, lai viņu sauc vai uzrunā pārējie, - ko kurienes viņš/-a ir, - kāda ir viņa/-as dzimtā valoda un kādās valodās viņš/-a vēl runā labi, - kādi ir viņa/-as hobiji/intereses/īpašas iemaņas. 2. Pats skolotājs divos vārdos izstāsta par savu dažādības pieredzi (nav obligāti atbildēt uz visiem jautājumiem): <ul style="list-style-type: none"> - es kādu laiku dzīvoju [citā valstī] - es protu arī [citas valodas] - man ir radi / kaimiņi [citas tautības] - man ir radi / kaimiņi, kas mājās sarunājas [citā valodā] - mans [vectēvs] piedzima [ārpus Latvijas, citā valstī] - mana vecmamma bija [citas tautības] <p>Pēc tam skolotājs jautā skolēniem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vai Jūs zināt, no kurienes cēlies Jūsu vārds un uzvārds? Kurš Jums to
-----------------	--

²³ Redzamās atšķirības – etniskā piederība, dzimums, invaliditāte, vecums, fiziskie dotumi...

²⁴ Neredzamās atšķirības – kultūras izcelsme, sociālekonomiskā izcelsme, izglītība, pieredze, ticība, uzskati, seksuālā orientācija, vērtības...

	<p>iedeva un kāpēc tieši šo vārdu? Vai Jūsu vārds (ja tas ir populārs citās valstīs) kādreiz ir devis kādas priekšrocības?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vai kāds no Jums kādu laiku ir dzīvojis citā valstī? Kad, kāpēc, ko jūs atceraties? - Vai kāds no Jums prot divas valodas? trīs valodas? - Vai kādam no Jums ir citas tautības kaimiņi vai radnieki? Kādas tautības? Kādā valodā viņi sarunājas? Vai Jūs esat pamanījuši kādas atšķirības viņu uzvedībā vai paražās? - Vai kādam no Jums ir radnieks/i (vecāki, vecvecāki, citi radnieki), kuri ir dzimuši ārpus Latvijas (citā valstī)?
<i>Ko darīt pēc tam?</i>	Skolotājs var pārrunāt ar bērniem, ka katram no mums ir sava migrācijas vēsture, par ko var liecināt gan bērna vārds un uzvārds, gan viņu radnieku/ vecvecāku izcelsme. Svarīgi akcentēt, ka migrācija var notikt ne tikai starp valstīm, bet arī vienas valsts ietvaros – piem., pārceloties uz dzīvi citā pilsētā vai reģionā.
<i>Ko tas dod?</i>	Aktivitāte atklāj skolēna un viņa ģimenes migrācijas vēsturi vai pieredzi, kā arī dod iespēju iepazīt ģimeni un skolēna apkārtējo vidi ārpus skolas. Par daudz lielāku atvērtības un drošības pakāpi klasē varētu liecināt tas, ja skolēni ir ar mieru arī izstāstīt par savu radnieku/vecvecāku dažādību.

Aktivitāte „Domino” jeb ko jaunu mēs viens par otru varam uzzināt²⁵

<i>Apraksts</i>	<p>Ikviens no mums bērnībā ir spēlējis spēli „Domino”, kur galvenais uzdevums spēlētājiem ir savienot divus kauliņus ar vienādu punktu skaitu.</p> <p>Bet šo spēli var spēlēt arī bez kauliņiem. Šajā gadījumā spēles kauliņš ir katrs dalībnieks – bērns, pedagogs, vecāki.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Spēles vadītājs nostājas telpas vidū un pasaka, ka viņa labā roka ir, piem., sieviete/ vīrietis, bet kreisā – dziedātāja/-s, putnu vērotāja/-s vai kāda cita īpašība, aizraušanās, talants. • Ja kāds no dalībniekiem var sevi identificēt ar šo lietu, vai viņam piemīt tā pati aizraušanās, talants vai īpašība, viņa/-š sadodas ar attiecīgo roku un skaļi pasaka pārējiem, kas ir viņu kopīgā roka (vienojošā lieta) un kas ir viņa otra roka.
-----------------	---

²⁵ Paldies par aktivitātes ideju Rīgas 15. vidusskolas latviešu valodas skolotājai Daces Konopecikai. Aktivitāte izspēlēta apmācību kursā pedagogiem „Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā: stiprinot daudzveidības un starpkultūru kompetences”, kas notika 2014. gada 7. maijā. Aktivitāti iespējams spēlēt ne tikai ar skolēniem, bet arī pedagogu kolektīvā, tādējādi atklājot savu kolēģu talantus, īpašības vai aizraušanās, par kurām līdz šim neko nezinājām.

	<ul style="list-style-type: none"> • Pārējie dalībnieki uzmanīgi klausās un ātri reaģē, ja izdzird lietu, kas piemīt arī viņam. <p>Svarīgi, ka katrai rokai var pievienoties tikai viens dalībnieks. Tāpat svarīgi, lai dalībnieki tiešām pievienojas tikai tad, ja konkrētā lieta viņam piemīt vai ir raksturīga.</p> <p>Tāpat kā īstajā Domino spēlē, arī šajā, iespējams, būs kāds ‘kauliņš’/ dalībnieks, kurš nevarēs pievienoties citiem.</p>
<i>Ko darīt pēc tam?</i>	<p>Pēc spēles vadītājs var pajautāt dalībniekiem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kāpēc šī spēle tika spēlēta? - Ko jaunu dalībnieki viens par otru uzzināja? - Vai bija reizes, kad dalībnieki būtu vēlējušies vai varējuši pievienoties vēl citiem dalībniekiem, tādējādi parādot vairākas sev raksturīgas īpašības, talantus, aizraušanās? <p>Ja, kāds no dalībniekiem nepievienojās nevienam kauliņam, svarīgi pārrunāt kāpēc tā noticis un kas ir tas īpašais vai raksturīgais, kas ir šim dalībniekam un nav nevienam citam.</p>
<i>Ko tas dod?</i>	<p>Spēle atklāj klases skolēnu redzamo un neredzamo daudzveidību, parāda skolēnu intereses un talantus. Tas var noderēt skolotājiem, organizējot grupu darbus, ārpusskolas aktivitātes un mācību pasākumus.</p>

Tā kā izglītības procesā liela loma ir ne tikai pedagogiem un ģimenei, bet arī attiecībām ar draugiem un citiem tuviem cilvēkiem, lai skolotājs varētu labāk iepazīt ģimeni un cilvēkus, kuriem ir nozīme konkrētā bērna dzīvē ārpus skolas, klasē var tiks izspēlēta aktivitāte „*Kā tevi sauc?*”.

Aktivitāte „Kā tevi sauc?”²⁶

<i>Apraksts</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Iedodiet katram skolēnam baltu papīra lapu un pildspalvu vai zīmuli. Palūdziet skolēnam, lai viņa/-š lapas vidū uzraksta savu vārdu un apvelk tam apkārt apli. • Apļa malās palūdziet uzrakstīt vārdus, kādos viņus sauc citi cilvēki (tos vārdus, ar kuriem viņi vēlas dalīties publiski). Tās var būt iesaukas, uzvārds, vai citi vārdi. • Lūdziet skolēnus savienot ar līnijām vārdu, kas ir centrā, ar katru vārdu, kas ir ārpus apļa. Uz šīs līnijas skolēnam jāuzraksta tā cilvēka vārds, kurš viņu sauc šajā konkrētajā vārdā (piem., Ods _____ labākais draugs). • Kad uzdevums izpildīts, lūdziet skolēnus sadalīties pāros. Katrā pāri skolēns izvēlas vienu vārdu no savas lapas un izstāsta par attiecībām ar konkrēto personu un to kā konkrētā iesauka vai vārds radies. Pēc tam skolēni pāros mainās un tā, kamēr visi vārdi pārrunāti.
<i>Ko darīt pēc tam?</i>	<p>Pēc spēles skolotājs var pārrunāt jautājumus, kas saistīti ar identitāti un attiecībām (ģimenē, ar draugiem).</p> <p>Tāpat var pārrunāt, vai skolēniem vienmēr patīk un ir viegli pieņemt dažādās iesaukas vai vārdus, kuros viņi tiek dēvēti, un cik liela ir saikne starp cilvēka vārdu, piederību kādai grupai, identitāti un to kā cilvēks jūtas.</p>
<i>Ko tas dod?</i>	<p>Spēle palīdz skolotājam apzināt cilvēkus, kam ir nozīmīga loma skolēna dzīvē un ikdienā. Līdz ar to skolotājs var labāk izprast to cilvēku loku, pie kā vērsties situācijās, ja nepieciešama kāda palīdzība vai atbalsts.</p>

²⁶ Aktivitātes apraksts sagatavots balstoties uz The Albert Teacher's Association (2011), Here Comes Everyone. Teaching in the intercultural classroom. Pieejams: <http://www.teachers.ab.ca/SiteCollectionDocuments/ATA/Publications/Human-Rights-Issues/MON-3%20Here%20comes%20everyone.pdf>

Runājot par skolēnu daudzveidību, būtiski apzināties, ka atkarībā no skolēnu izcelsmes, kultūras, dzīves pieredzes, ģimenes stāvokļa un citām īpašībām, viņi var skatīties uz vienu un to pašu situāciju vai lietu atšķirīgi. It tāds teiciens: „*Es ticu tam, ko redzu savām acīm.*” Tomēr šis pats princips darbojas arī apgriezta veidā, proti, cilvēka uzskati, tas, kam viņš tic, nosaka to, ko cilvēks ierauga. Tāpēc šādās situācijās ir būtiski pārrunāt, kas veido un nosaka skolēnu izpratni. Lai rosinātu diskusiju par šo tēmu, varat kopā ar skolēniem īstenot aktivitāti „*Redzot bildes atšķirīgi*”.

Aktivitāte „Redzot bildi atšķirīgi”²⁷

<p><i>Apraksts</i></p>	<p>Skolotājs izvēlas vairākas bildes. Pirmajai bildei būtu jābūt tādai, kas rada optisko ilūziju (attēls Nr. 1), ko dažādi skolēni uztvers atšķirīgi. Šāda bilde vislabāk rosinās skolēnu izpratni par to, ka pastāv dažādi uzskati un mēs vienā uz tai paša attēlā saskatām atšķirīgas lietas. Skolēniem var pajautāt: „Kas ir pirmais, ko Jūs šajā bildē ieraudzījāt?” un salīdzināt skolēnu atbildes. Vēlāk skolēni paši var meklēt šādas bildes un pārrunāt tās ar klasesbiedriem.</p> <p>Attēls Nr. 1</p> <p>Pēc tam skolotājs var parādīt bildes no ikdienas situācijām vai kādiem notikumiem un lūgt skolēniem tās komentēt: Kas tā ir par situāciju? Ko viņi šajā bildē saskata? Vai šāda situācija ir iespējama arī mūsu skolā vai klasē? Vai šo situāciju var pārnest arī uz skolēnu savstarpējām attiecībām vai starpkultūru saskarsmi? Svarīgi jautājumus pielāgot konkrētajai bildei, ko skolotājs ir izvēlējis, un skolēnu vecumam.</p>
------------------------	---

²⁷ Apraksts sagatavots balstoties uz resursu lapā skolotājiem – Teacher Vision (<https://www.teachervision.com/>) pieejamo aktivitātes „Viewing Pictures Differently” aprakstu (<https://www.teachervision.com/cross-cultural-relations/printable/6837.html>), to būtiski papildinot un pilnveidojot. Mājas lapā pieejams daudzveidīgs resursu sadalījums pēc bērnu vecuma posmiem; dažādos mācību priekšmetos, āpuskolas aktivitātēs, par dažādām etniskām grupām – uzdevumi, apraksti, ieteikumi, kas adaptējami arī Latvijas situācijai un skolotāju pieredzei.

Piemēram:

Ko darīt pēc tam?

Pārrunājiet ar skolēniem, kā dažādu skolēnu skatījums un vērtējums par redzēto atšķiras, un vai šīs atšķirības ir atkarīgas no skolēna individuālās pieredzes, tautības, ģimenes, kultūras, utt..

Svarīgi atcerēties, ka mūsu interpretācijai par redzēto bieži vien nav nekāda sakara ar to, kas domāts vai notiek realitātē. Paskaidrojiet skolēniem, ka visbiežāk mēs nevaram situāciju vai notikumu vērot neitrāli, tāpēc cenšamies to interpretēt atkarībā no savas pieredzes, zināšanām vai pieņēmumiem. Līdzīgi ir saskarsmē ar citas kultūras pārstāvi. Ja mēs vērtēsim situāciju tikai no savas kultūras viedokļa, tad saskarsme visbiežāk neveidosies. Svarīgi ir veidot sarunu un mijiedarbību, lai izzinātu un saprastu situāciju.

Ko tas dod?

Skolēni labāk izpratīs to, ka dažādi cilvēki vienu un to pašu situāciju var uztvert atšķirīgi. Tāpat skolēni labāk izpratīs, ka katram no viņiem nāk līdzīgie iepriekš izveidojušies uzskati, pieņēmumi vai aizspriedumi.

Kas jāņem vērā strādājot ar skolēniem, kas ieradušies no citām valstīm?

Strādājot ar skolēniem, kas ieradušies no kultūras un valodas ziņā atšķirīgām valstīm, būtiski ņemt vērā ģimeņu un bērnu pastāvošās atšķirības gan psiholoģiskajā un kultūras, gan politiskajā un

sociālajā ziņā. Lūk, dažādi aspekti, kas var atšķirties dažādu kultūru piederīgajiem un kurus jāņem vērā, izzinot citu kultūru un kontaktējot ar tās pārstāvjiem:²⁸

- Izcelsmes valsts vai reģions, iedzīvotāju grupas, vēsture, politiskā situācija, t.sk. režīms, konflikti;
- Varas sadalījums un attiecības;
- Reliģija: rituāli, prasības (t.sk. attiecībā uz apģērbu, lūgšanās laikiem, utt.), attieksme pret citu reliģiju piederīgajiem, ietekme uz uzskatiem un vērtību sistēmu;
- Svētki: valsts, dažādu etnisko grupu, reliģiskie;
- Sadzīve: laika uztvere un dienas gaita;
- Kultūras saturs;
- Attieksme pret citām grupām: pēc dažādām pazīmēm, t.sk. pēc tautības un reliģijas, gan pret pazīstamām, gan pret nepazīstamām grupām;
- Iniciatīva un noteiktība;
- Ģimenes uztvere (piem., tikai tuvākie – vecāki, vecvecāki, māsas, brāļi, vai plašāka kopiena kā ģimene), attiecības starp ģimenes locekļiem, dzimumu lomas;
- Kolektīvā un individuālā apziņa;
- Apģērbs un aksesuāri: kāds ir pieņemtais ģērbšanās stils; vai ir kāds apģērbs, kura valkāšana ir atkarīga no vecuma un dzimuma; ko nozīmē ‘tīrs un kārtīgs’ apģērbs;
- Ēdiena un galda kultūra: ko nedrīkst ēst; kurš sēžas pirmais pie galda un sāk ēst; vai sievietes un vīrieši sēž pie viena galda;
- Personīgās mantas un īpašums: kāda ir izpratne par īpašumtiesībām, kā persona rīkojas ar un izturas pret savām mantām;
- Neverbālā komunikācija (t.sk. ķermeņa valoda, acu kontakts, fiziskais kontakts un individuālās telpas ievērošana);
- Verbālā komunikācija (t.sk. uzrunas formas, pareiza vārda izruna, vai ir atšķirības kā tiek uzrunāti gados vecāki un jauni cilvēki, balss skaļums);
- Temperaments un izturēšanās: emociju izrādīšana, smaidīšana (neizdaries pieņēmumus par cilvēka uzvedību, balstoties uz savas kultūras normām).

Aktivitāte „Izzini savu skolēnu”

<i>Apraksts</i>	<p>Lūdziet skolēnam, kurš ieradies no konkrētās valsts, sadarbībā ar vecākiem aizpildīt tabulu (sk. aiz aktivitātes apraksta) un klasē pastāstīt par savu izcelsmes valsti un kultūru.</p> <p>Šo uzdevumu var uzdot arī skolēnu grupai, tomēr svarīgi, lai grupā ir konkrētās valsts un kultūras pārstāvis.</p> <p>Būtu ieteicams, lai paralēli tabulu aizpilda arī skolotājs, balstoties uz savām zināšanām un novērojumiem. Tas dos iespēju salīdzināt un izvērtēt skolotāja un paša kultūras nesēja priekšstatus par konkrēto valsti/ kultūru.</p> <p>Svarīgi, lai šim uzdevumam būtu atvēlēts pietiekami daudz laika un tas netiktu pildīts tikai klasē, īpaši gadījumos, kad uzdevuma izpildē tiek iesaistīti arī vecāki.</p>
<i>Ko darīt pēc tam?</i>	<p>Pēc tam, kad tabula aizpildīta un prezentēta, skolēni grupās un kopā ar skolotāju pārrunā, kas abām valstīm/ kultūrām ir kopīgs, un kādas ir</p>

²⁸ Apraksts, t.sk. aktivitātes „Izzini savu skolēnu”, sagatavots balstoties uz Latvijas Cilvēktiesību centra materiālu „Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā” (pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/29/01/2012/001-144 GRAMATA preview encr.pdf>) un Rīgas 15. vidusskolas latviešu valodas skolotājas Daces Konopecas izstrādātajiem ieteikumiem skolotājam, sagaidot klasē trešo valstu valstspiederīgos skolēnus. Ieteikumi prezentēti apmācību kursā pedagogiem „Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā: stiprinot daudzveidības un starpkultūru kompetences”, kas notika 2014. gada 7. maijā. Tāpat izmantota informācija no mājas lapas Community Door: <http://legacy.communitydoor.org.au/resources/etraining/units/chccs405a/section1/section1topic06.html>

	<p>galvenās atšķirības, kuras būtiski ņemt vērā, strādājot un sazinoties gan ar konkrēto bērnu un viņa ģimeni, gan citiem šīs kultūras pārstāvjiem.</p> <p>Bērni, kas viesojušies konkrētajā valstī, var dalīties ar saviem iespaidiem un pieredzēto.</p> <p>Lai papildinātu stāstīto, var tik izmantotas arī bildes, mūzika vai literārie darbi, vai kādi citi kultūrai/ valstij raksturīgi priekšmeti.</p>
--	--

Tabula „Izzini savu skolēnu”²⁹

Valsts/ politiskais režīms	
Iedzīvotāji / tautības	
Varas sadalījums un attiecības	
Reliģija	
Svētki:	
• nacionālie	
• etniskie	
• reliģiskie	
Sadzīve	
• laika uztvere	
• dienas gaita	
Kultūra	
• Tolerances ievērošana nacionālajā un reliģiskajā jautājumā (no vēsturiskajām pozīcijām)	
• Attieksme pret citām tautām	
• Attieksme pret ģimeni un ģimenes jēdziens	
• Kolektīvā un individuālā apziņa	
• Apģērbs un aksesuāri	
• Ēdiena un galda kultūra	
• Dzimumu lomas un saskarsmes īpatnības	
• Attieksme un saskarsmes īpatnības ar gados	

²⁹ Tabulu vēlams veidot un pielāgot atbilstoši bērna vecumam. Skolotājs var tabulu sašaurināt vai papildināt ar dažādiem aspektiem, ko uzskata par svarīgiem konkrētajā valstī, kultūrā vai kopumā analizējot starpkultūru saskarsmi.

vecākiem un jauniem cilvēkiem	
<ul style="list-style-type: none"> • Attieksme pret savām un citu mantām 	
Komunikācija	
<ul style="list-style-type: none"> • Neverbālā komunikācija (ķermeņa valoda, acu kontakts, fiziskais kontakts un individuālās telpas ievērošana) 	
<ul style="list-style-type: none"> • Verbālā komunikācija (uzrunas formas, t.sk. atkarībā no vecuma, balss skaļums) 	
<ul style="list-style-type: none"> • Temperaments un izturēšanās 	
Papildinformācija	

4. Iekļaujoša skolas un klases vide.

Boriss Kolčanovs

Labi zināms, ka ārējam izskatam ir liela nozīme – īpaši pirmās iepazīšanās reizē. Arī skolas un klases telpas fiziskais, ārējais noformējums nes savu vēstījumu un veido priekšstatu par to, vai konkrētais cilvēks (bērns, vecāks) šeit ir gaidīts un pieņemts vai tomēr - noliegts un izslēgts. Bieži vien tas ir pats pirmais vēstījums un pats pirmais iespaids. Arī mācību gada laikā fiziskie, materiālie priekšmeti, kuri veido skolas vidi un kas tiek izmantoti mācību procesā, var atgādināt bērniem un viņu vecākiem par to, vai viņiem ir vieta šajā skolā un klasē.

Kā atzīmēts Īrijas Izglītības un novērtēšanas padomes izdotajā rokasgrāmatā skolām "Starpkultūru izglītība": "Starpkultūru klasi raksturo mācību vide, kura atspoguļo un lepojas ar Īrijas valodām, etnisko un kultūru dažādību. Starpkultūru klase sniedz atbalstu katra skolēna paštēlam neatkarīgi no tautības, kā arī nostiprina bērnos domu par dažādību kā normalitāti".³⁰ Šo pašu principu mēs varētu attiecināt arī uz Latviju.

Veidojot skolas un klases vidi, svarīgi ņemt vērā šādus būtiskus aspektus:

- atspoguļot dažādību kā dabisku (normālu) Latvijas sabiedrības sastāvdaļu;
- nodrošināt, ka mazākumtautību attēlojums nav fokusēts uz "eksotiku", jeb uz "krāšņiem", "iespaidīgiem" notikumiem;
- nodrošināt, ka visi audzēkņi neatkarīgi no viņu ādas krāsas, reliģijas, tautības, valodas, fiziskā stāvokļa var justies skolā un klases telpās kā mājās.

Visus šos aspektus jāņem vērā veidojot informācijas standus, izvēloties mācību grāmatas un citus mācību materiālus, kā arī organizējot skolas dzīvi.

1. Informācijas stendi/ tematiskā vizuālā informācija klasē:³¹

- Informācijas stendos/ tematiskā vizuālā informācijā var iekļaut tēlus (bilde, zīmējumus) ar dažādu tautību un kultūru cilvēkiem. Svarīgi panākt to, lai kopējā ainā tiek iekļauts pietiekams tēlu skaits ar minoritāšu pārstāvjiem – tas ļaus adekvāti atspoguļot sabiedrības daudzveidību dažādās dzīves jomās. Ideāli, ja vizuālā informācija līdzsvaroti atspoguļo Latvijas iedzīvotāju daudzveidību pēc dažādiem kritērijiem – vecuma, dzimuma, sociālā statusa, veselības stāvokļa, u.c..
- Labāk, ja šie tēli atspoguļo mūsdienu ikdienas dzīvi Latvijā, nevis krāšņus svētkus un folkloras pasākumus, vai vēsturiskus attēlus, vai attēlus no citām valstīm. Šāda pieeja palīdzēs izskaust stereotipus.
- Informācijas stendos/ tematiskā vizuālā informācijā var iekļaut to cilvēku tēlus, kuriem ir ne tikai zināmi sasniegumi kādā dzīves jomā Latvijā (zinātnē, uzņēmējdarbībā, izglītībā, medicīnā, mākslā, mūzikā utt.) un kurus var nosaukt par sava veida pozitīviem piemēriem jauniešiem, bet kuri palīdz atspoguļot arī sabiedrības daudzveidību.
- Svarīgi, lai skolas telpās izvietotos mākslas darbos (tai skaitā audzēkņu darbos) tiek atspoguļotas dažādas kultūras.
- Vizuālā informācijā (zīmes, uzraksti, norādījumi, arī neoficiāli) ieteicams izmantot audzēkņu un viņu vecāku valodas – tas palīdzēs iedrošināt viņus, ka viņi ir laipni gaidīti un tiek pieņemti jūsu skolā.

³⁰ National Council for Curriculum and Assessment (2006), "Intercultural Education in the Post-Primary School. Guidelines for Schools", www.ncca.ie/uploadedfiles/publications/Interc%20Guide_Eng.pdf

³¹ Adaptēts no: National Council for Curriculum and Assessment (2006), Intercultural Education in the Post-Primary School. Guidelines for Schools, p.38, pieejams: www.ncca.ie/uploadedfiles/publications/Interc%20Guide_Eng.pdf

2. *Mācību grāmatu un citu mācību materiālu izvēle.*

Vārdi un attēli nav vienkārši ideju izteiksmes līdzekļi – tie ir arī mācību un audzināšanas procesa organiska sastāvdaļa, kas veido audzēkņu domāšanas veidu, pasaules uztveri un attieksmi pret dažādām grupām un procesiem. Līdz ar to mācību grāmatām un citiem mācību materiāliem ir milzīga ietekme arī uz to, kāda būs mūsu skolēnu attieksme pret "citādiem" klasesbiedriem, kā arī – pret "citādiem" iedzīvotājiem. Pozitīvs vēstījums par kādu cilvēku grupu veido pozitīvu attieksmi pret šo grupu; un otrādi – tendenciozs, negatīvs, aizspriedumains vēstījums par grupu veido negatīvu attieksmi pret šīs grupas pārstāvjiem.

Tendenciozitāte var izpausties dažādos veidos: neprecizitāte, stereotipu izmantošana, faktu noklusēšana, viedokļu sagrozīšana, ka arī negatīvas valodas lietošana. Svarīgi attīstīt skolēnos spēju atpazīt tendenciozitāti, vienpusīgu, neobjektīvu vēstījumu, jo šīs iemaņas palīdzēs viņiem arī ilgtermiņā, pēc skolas beigšanas, kritiski uztvert piedāvāto informāciju un pašiem spriest un formulēt savu viedokli. Šīs iemaņas noderēs ne tikai lasot mācību grāmatas, bet arī meklējot informāciju internetā, skatoties filmas vai televīziju. Visvienkāršākais paņēmieni attīstīt audzēkņos spēju analizēt to, cik objektīva ir informācija, ir pajautāt – vai šajā vēstījumā trūkst kāds cits viedoklis, vai šajā vēstījumā trūkst kādi fakti, vai arī pajautāt, kā šo pašu materiālu varētu izstāstīt savādāk, vai arī, ja iespējams, piedāvāt skolēniem salīdzināt divus savstarpēji nesaistītus vai pat konfliktējošus viedokļus par vienu un to pašu notikumu.

Par to, ka iespējams, Latvijas mācību grāmatās netiek adekvāti atspoguļota sabiedrības daudzveidība un atšķirīgu kultūru pārstāvju ieguldījums, tika secināts vēl 2005. gada pētījumā "Daudzveidība Latvijas mācību grāmatās".³² Pētījumā tika secināts, ka „mazākumtautības ir minētas mācību grāmatās, bet tas notiek ekskluzīvi tajās vietās, kur ir paredzēts runāt tieši par mazākumtautībām - par to, ka Latvijā dzīvo mazākumtautības un to sastāvu. Mazākumtautību pārstāvji neparādās nejausi kopā ar latviešiem, viņus neizmanto piemēros par lojalitāti valstij un citām labām lietām, jo šīs lomas parasti automātiski tiek rezervētas latviešiem. Tas ir interesants jautājums – kāpēc cittautieši netiek izmantoti vai varbūt tā ir tikai nejausība?”³³

Izvēloties mācību grāmatas un citus mācību materiālus, paturiet prātā sekojošus aspektus:³⁴

- Objektīvi novērtējiet savu audzēkņu priekšzināšanas par citu tautību kultūrām un vēsturi – var gadīties, ka viņiem šādu zināšanu nav, vai tās ietekmē stereotipi, un tieši Jums ir iespēja sniegt objektīvu informāciju.
- Vai grāmata (materiāls) objektīvi atspoguļo sabiedrībā esošo kultūru dažādību – tekstos, ilustrācijās, uzdevumos?
- Vai dažādu kultūru pārstāvju attēli un tekstu apraksti korekti atspoguļo cilvēku ikdienas dzīvi mūsdienās?
- Vai teksti un attēli nostiprina esošus stereotipus par noteiktām grupām (piem., mazākumtautības attēlotas sakarā ar tautas svētkiem vai vēstures notikumiem, bet afrikāņi tiek attēloti kā cilvēki, kas dzīvo nabadzībā un kam nepieciešama palīdzība)?
- Vai tekstos un attēlos tiek atspoguļots dažādu kultūru pārstāvju personīgais ieguldījums Latvijas zinātnē, kultūrā, tautsaimniecībā, kā arī neatkarīgās valsts tapšanas un atjaunošanas vēsturē?

³² LCESC (2005), Daudzveidība Latvijas mācību grāmatās. Pieejams: http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/30/01/2012/Daudzveidiba_mac_g.pdf

³³ Citēts: Marija Golubeva, Providus (2005), Starpkultūru izglītība: jāizlien no segas (diskusijas kopsavilkums), pieejams: <http://politika.lv/article/starpkulturu-izglitiba-jaiizlien-no-segas-apaksas>

³⁴ Adaptēts no National Council for Curriculum and Assessment (2006), "Intercultural Education in the Post-Primary School. Guidelines for Schools", pp.38-41, www.ncca.ie/uploadedfiles/publications/Interc%20Guide_Eng.pdf

- Kāda valoda un terminoloģija tiek izmantota aprakstot citu kultūru pārstāvjus - vai tā ir neitrāla, bez emocionāliem, novērtējošiem apzīmējumiem (tādiem kā "draudīgs", "svešs")?
- Ja tiek konstatēts, ka nāksies izmantot tendenciozu materiālu, iepriekš pārdomājat, kā Jūs varat palīdzēt audzēkņiem pamanīt objektivitātes trūkumu un kā varat to kompensēt ar citu informāciju?

3. *Attiecības klasē.*

Bērniem parasti nav iekšēju šķēršļu dibināt jaunus kontaktus, sadraudzēties ar citiem vienaudžiem, tai skaitā ar citu kultūru pārstāvjiem. Bieži vien tieši neformālas, iepriekš neieplānotas situācijas un mijiedarbības piedāvā lielisku iespēju pašiem bērniem izaugt iecietīgiem pret "citādo" un praksē apgūt starpkultūru komunikācijas nianšes. Lai šādas attiecības veidotos veiksmīgāk, ir svarīgi vienoties ar skolēniem par klases "likumiem" (kārtību, uzvedības noteikumiem, procedūrām) un nodrošināt, ka par šo "likumu" pamatprincipiem ir zināms katram audzēknim – kā jāuzvedas, kādām ir jābūt attiecībām starp klasesbiedriem, tai skaitā attiecībās ar skolēniem, kuri kaut kādā veidā atšķiras (piem., pēc tautības, rases, valodas, reliģijas, veselības stāvokļa), starp skolēniem un skolotājiem. Galvenais priekšnoteikums iekļaujošas kārtības veidošanai klasē ir tas, ka visiem ir jāizturas ar savstarpēju cieņu.

Taču ir arī situācijas, kad dažādu iemeslu dēļ šāds kontakts veidojas neveiksmīgi – audzēkņi var reaģēt negatīvi uz dažādību un konkrēti pret "citādo" skolēnu klasē (piemērām, dēļ atšķirīgas ādas krāsas, vai citām ārējām īpašībām, "citāda" skolēna vārda un uzvārda, dzimtās valodas vai akcenta, reliģijas prasībām utt.). Daļēji tas var būt saistīts ar personīgu reakciju, bet daļēji tas var būt saistīts arī ar sabiedrībā objektīvi pastāvošiem aizspriedumiem, ko bērni var iemācīties gan caur masu medijiem (ieskaitot internetu), gan caur kultūru un izglītību (ieskaitot grāmatas un filmas), gan arī no citiem cilvēkiem (ieskaitot radus un paziņas). Negatīva reakcija no audzēkņu puses var izpausties dažādos veidos – kā apsmiešana, apsaukāšana, izslēgšana / ignorēšana, vai pat kā agresija pret "citādo". Skolotājs nedrīkst ignorēt šādus incidentus, nedrīkst nogaidīt, cerot, ka situācija nokārtosies pati no sevis. Ir svarīgi uzreiz reaģēt uz notiekošo, uzņemties iniciatīvu, lai saglabātu iekļaujošu mikroklimatu klasē.³⁵

- Atgādiniet bērniem, ka šādi uzvesties nedrīkst – var arī atsaukties uz klasē izstrādātajiem "likumiem" (piemērām uz to, ka katram ir pienākums izturēties pret citiem ar cieņu). Svarīgi, lai šāds aizrādījums "pārkāpējam" tiek izdarīts pietiekami maigi, lai bērns nenoslēgtos no sarunas un sadarbības ar skolotāju nākotnē.
- Sniedziet atbalstu skolēnam, kas cietis no diskriminējošās uzvedības. Iedrošini, ka ar viņa/as identitāti saistītās īpašības ir pilnīgi normālas un pieņemamas. Piemērām, ja bērns tiek apcelts sava vārda dēļ, varat uzsvērt, ka pasaulē daudziem cilvēkiem ir šāds vārds.
- Apstrīdīet idejas, kuras ir diskriminējošas attieksmes vai rīcības pamatā, nevis pašu skolēnu, kurš pauda šīs idejas vai rīkojies diskriminējoši.
- Piedāvājiet šim skolēnam pašam iejusties situācijā, kur viņš tiktu diskriminēts savas identitātes dēļ.
- Palīdziet negatīvās attieksmes paaudžiem identificēt, kas bija par pamatu tam, kāpēc viņi nejutās komfortabli dēļ "citādā" skolēna identitātes un tās izpausmēm, kā arī mēģiniet apgāzt stereotipus, aizspriedumus un ksenofobiju.

³⁵ Adaptēts no: National Council for Curriculum and Assessment (2006), Intercultural Education in the Post-Primary School. Guidelines for Schools, pp.41-42, pieejams: www.ncca.ie/uploadedfiles/publications/Interc%20Guide_Eng.pdf

Klases iekļaujošās vides kontroles raksts.³⁶

Aizpildiet tabulu! Pozitīvās atbildes norāda uz to, cik lielā mērā Jūsu skolā ir izveidota iekļaujoša vide. Negatīvās atbildes nozīmē to, ka šajos jautājumos Jūs varat panākt uzlabojumus – izmantojiet šo tabulu kā sākumpunktu, lai izplānotu nepieciešamās darbības iekļaujošās vides veidošanā un nospraustu reālus mērķus un to sasniegšanas līdzekļus un termiņus.

	Jā	Daļēji	Vēl nē
Fiziskās telpas (klases, skolas) noformējums			
Vai bildes, attēli un stendi klasē un skolā adekvāti atspoguļo valstī un skolā esošo kultūras un etnisko dažādību?			
Sociālā vide			
Vai kārtība, kādā tiek uzņemti jauni audzēkņi klasē, nodrošina, ka viņu kultūra, spējas un vajadzības tiek pozitīvi atzītas klasē?			
Vai klasē esošie "likumi" (kārtība, uzvedības noteikumi, procedūras) ir skaidri definēti un zināmi visiem audzēkņiem?			
Vai audzēkņi un skolotāji māk pareizi izrunāt to audzēkņu vārdus, kas nāk no citām kultūrām?			
Vai tiek īstenotas sadarbības aktivitātes, kas ļautu audzēkņiem uzzināt par un iegūt no klasesbiedru īpašajām zināšanām un spējām?			
Vai mazākumtautību pārstāvju identitāte klasē tiek pozitīvi atbalstīta?			
Vai audzēkņi ir līdzatbildīgi par iekļaujošās vides radīšanu citu kultūru pārstāvjiem klasē?			
Vai pastāv un tiek īstenotas procedūras diskriminācijas izkaušanai?			
Vai tiek nodrošināts, ka audzēkņi un skolotāji izturas pieklājīgi viens pret otru?			
Vai klasē pastāv atbalstoša vide valsts valodas kā otrās valodas apgūšanai?			
Materiālu izvēle			
Vai pastāv izvērtēšanas procedūras, kas nodrošina, ka tēli un vēstījumi mācību materiālos ir pieņemami citu kultūru pārstāvjiem?			

Citas kultūras pārstāvis ienāk klasē.

Svarīgi nodrošināt, lai visi audzēkņi savā skolā un klasē jūtas labi. Jauna skolēna ienākšana klasē var būt gan aizraujošs, gan stresa pilns notikums. Svarīgi izskaidrot jaunajam skolēnam un viņa/-as vecākiem skolā un klasē pastāvošos noteikumus. Mēģiniet uzzināt pēc iespējas vairāk par jauno skolēnu, viņa spējām un īpašām vajadzībām. Ieteicams iepriekš apdomāt un sastādīt speciālu anketu katra jauna skolēna (gan vairākuma, gan mazākuma pārstāvja) informācijas noskaidrošanai. Atsevišķi jautājumi var būt īpaši aktuāli bērniem un viņu vecākiem no citām kultūrām – kā viņi paši sev sauc un kā pareizi izrunāt šo cilvēku vārdus, kāda ir viņu dzimtā valoda, reliģijas prasības utt.

³⁶ Adaptēts no: National Council for Curriculum and Assessment (2006) Intercultural Education in the Post-Primary School, p.30.

Iepazīstinot klasi ar jauno audzēkni,³⁷ ir svarīgi, lai jau pašā pirmajā reizē tiktu pozitīvi novērtētas viņa/-as dzimtās valodas zināšanas. Piemēram, skolotājs var pateikt, ka skolēns brīvi pārvalda konkrēto valodu (savu dzimto valodu, piem. - ķīniešu, arābu, krievu), nedaudz zina angļu valodu (ja tā tas ir), bet latviešu valodu tikai mācās. Tas ir daudz pozitīvāk nekā klases priekšā pateikt par jaunienācēju, ka viņš neprot latviešu valodu. Uzsverot jaunā audzēkņa esošās dzimtās valodas (un otrās valodas) prasmes, skolotājs veicinās šī skolēna veiksmīgu iekļaušanos klasē, kā arī palīdzēs izvairīties no tā, ka citas kultūras pārstāvis tiktu uztverts kā cilvēks ar lingvistiskiem trūkumiem. Svarīgi arī uzsvērt, ka mācīties citā valodā ir grūtāk nekā savā dzimtajā valodā, un iespējams arī pajautāt skolēniem, vai viņi paši varētu mācīties citā valodā. Svarīgi arī pieminēt, ka valodas apgūšana prasīs laiku, un aicināt klasesbiedrus nesmieties, ja cilvēks kļūdās, bet pēc iespējas palīdzēt.

Citas kultūras bērns Jūsu klasē: ko darīt un ko nedarīt?³⁸

Darīt	Nedarīt
Uzziniet kāda ir audzēkņa dzimtā valoda, un uzziniet, kā pareizi izrunāt viņa vārdu un uzvārdu. Iespējams, bērna kultūrā tiek lietots arī tēva vārds.	Bez panikas! Daudzi skolēni klusē sešus mēnešus vai ilgāk. Klausīšanās ir pirmajā vietā.
Izturieties pret visiem audzēkņiem vienlīdzīgi.	Nejauciet valodas grūtības ar mācīšanās grūtībām.
Uzrunājot audzēkni, pavērsiet pret viņu seju un runājiet skaidri.	Nevajag spiest vecākus sarunāties ar bērnu latviski. Dzimtās valodas izmantošana veicina bērna attīstību, kas līdz ar to varēs veiksmīgāk attīstīties arī valsts valodā.
Atkārtojiet (ja tas ir nepieciešams).	Neļaujiet audzēkņiem pārāk ilgi sēdēt pie datora, tādā veidā norobežojoties no pārējās klases.
Izmantojiet pēc iespējas žestus un vizuālos materiālus.	Neprasiet audzēkņiem norakstīt tekstu, kura saturu viņi nesaprot.
Noņemiet spiedienu runāt – sākumā pieņemiet mājienus, žestus un sejas izteiksmi kā komunikācijas veidu.	Neveiciet oficiālu novērtējumu pirmajās dienās.
Ļaujiet izmantot dzimto valodu.	
Ļaujiet skolēniem neiesaistīties un skatīties no malas, jo sākumā cilvēks mācās uztvert valodu, tikai pēc tam spēj runāt.	
Veiciniet visus mēģinājumus komunicēt, neatkarīgi no precizitātes.	
Ļaujiet audzēknim vai audzēknei padomāt, ko viņš vai viņa var izdarīt.	
Veiciniet vienaudžu savstarpējo saskarsmi nodarbību un pārtraukumu	

³⁷ Adaptēts no: National Council for Curriculum and Assessment (2006) Intercultural Education in the Post-Primary School, p.108.

³⁸ Adaptēts no: Inclusion and Diversity Service (2010), Together towards inclusion. Toolkit for diversity in the post primary school, p.25, pieejams: www.elsp.ie/Toolkit%20for%20Diversity%20in%20Post%20Primary%20Schools.pdf un Inclusion and Diversity Service (2007), Together towards inclusion. Toolkit for diversity in the primary school, p.47, pieejams: www.ncca.ie/uploadedfiles/Curriculum/inclusion/Assessment_Toolkit.pdf

laikā – skolēni paši var būt lieliski skolotāji un palīgi.	
Veiciniet kultūru apmaiņu un salīdzināšanu klasē.	
Izmantojiet dziesmas un dzejoļus (īpaši sākumskolā).	
Esiet uzmanīgi mācību grāmatu un materiālu izvēlē.	

Īrijas pieredze: Programma "Dzeltenais karogs"

Kopš 2008. gada Īrijā tiek īstenota programma "Dzeltenais karogs"³⁹, kuras mērķis ir veicināt pilsonisko līdzdalību (iesaistot skolēnus, skolu darbiniekus, vecākus un kopienas) un aktualizēt iekļaušanos un dažādības praksi skolās un plašākā sabiedrībā. Programmas autori atzīst, ka, neraugoties uz to, ka politiskā līmenī tādas vērtības kā iecietība, vienlīdzība, dažādība, iekļaušanās un starpkultūru izglītība ir atzītas, reālajā dzīvē tās bieži vien paliek lozungu līmenī. Lai novērstu šo trūkumu, tika izstrādāta uz praksi orientēta programma "Dzeltenais karogs", kura piedāvā astoņus konkrētus soļus iekļaujošas skolas sasniegšanai, sniedz konsultācijas, kā arī ik gadu piešķir atbalvojumu - "Dzeltenais karogs" statusu vienai skolai.

Astoņi soļi iekļaujošas skolas sasniegšanai:

1. Starpkultūru un pret-rasisma apmācības skolas darbiniekiem;
2. Sadarbība ar sabiedrību ārpus skolas sienām;
3. Dažādības komitejas izveidošana;
4. Esošās situācijas analīze;
5. Rīcības plāna izstrāde;
6. Monitorings, novērtēšana un informācijas izplatīšana;
7. Dažādības darbs klasē;
8. Dažādības kodekss un pret-rasisma politika.

Programmā var piedalīties gan skolas ar īru mācību valodu, gan skolas ar angļu mācību valodu. Interesanti arī tas, ka programmā piedalās skolas ne tikai no Īrijas Republikas, bet arī skolas no Ziemeļīrijas (kura pēc Īrijas neatkarības atjaunošanas 1921. gadā palika Lielbritānijas sastāvā), tādejādi stiprinot saiknes un kopības izjūtu vēsturiskās Īrijas teritorijā.

³⁹ Yellow Flag programme. Promoting Inclusion & Celebrating Diversity. Pieejams: <http://www.yellowflag.ie/>

5. Vecāku iesaiste ikdienas mācību procesā un ārpuskolas aktivitātēs.

Sigita Zankovska-Odiņa

„Individuālās un ģimenes īpašības, migrācijas iemesli un sociālais konteksts, kādā ģimene pēc ierašanās nokļūst – tam visam ir nozīmīga loma, lai izprastu atšķirības un pēc iespējas veiksmīgāk iesaistītu ģimeni skolā.”

/Shields and Behrman/

Kvalitatīvas pedagoģijas principi nosaka, ka: „Sekmīgam bērna attīstības un mācīšanās procesam ir nepieciešamas stipras partnerattiecības starp pedagogiem, ģimenēm un pārējiem vietējās kopienas locekļiem.”⁴⁰ Īpaši nozīmīgs šis princips ir nodrošinot jauniebraucēju bērnu iekļaušanos skolas vidē un mācību procesā, jo atšķirīgais dzīves stils un tradīcijas, kā arī iepriekšējā izglītības pieredze var būtiski ietekmēt bērna mācīšanās paradumus un sekmes.⁴¹

Principi un kvalitātes indikatori⁴²

Pedagogs veicina partnerattiecības ar ģimenēm un rada ģimenēm un vietējās kopienas locekļiem daudzveidīgas iespējas iesaistīties un sekmēt bērnu attīstību un mācīšanos.

1. Pedagoģs aicina ģimenes locekļus nākt uz klasi/grupu, priecājas par viņu ierašanos un atrod veidus, kā ikviena ģimene var iesaistīties mācīšanās procesā un mācīšanās kopienas dzīvē.
2. Pedagoģs iesaista ģimenes locekļus kopīgā lēmumu pieņemšanā par bērnu mācīšanos, attīstību un klases/ grupas sociālo dzīvi.
3. Pedagoģs iesaista ģimenes locekļus tādu lēmumu pieņemšanā, kas attiecas uz bērnu mācīšanās vidi.

Pedagoģs izmanto formālas un neformālas iespējas, lai sazinātos un dalītos informācijā ar bērnu ģimenēm.

1. Pedagoģs regulāri sazinās ar ģimenēm par bērniem, viņu mācīšanos un attīstību, mācību programmas prasībām un klases/ grupas notikumiem.
2. Pedagoģs regulāri sazinās ar ģimenēm, lai iegūtu plašāku informāciju par bērniem un gūtu priekšstatu par viņu stiprajām pusēm, sasniegumiem, interesēm un vajadzībām.
3. Pedagoģs rada iespējas, lai ģimenes var mācīties cita no citas un sniegt savstarpēju atbalstu.
4. Pedagoģs saglabā konfidencialitāti attiecībā uz informāciju par bērniem un viņu ģimenēm.

Pedagoģs izmanto vietējās kopienas resursus un ģimeņu kultūru, lai bagātinātu bērnu attīstību un mācīšanos.

1. Pedagoģs kopā ar bērniem dodas uz apkaimes objektiem un aicina uz izglītības iestādi vietējās sabiedrības pārstāvjus, lai paplašinātu bērnu mācīšanās un socializācijas iespējas.
2. Pedagoģs palīdz ģimenēm iegūt informāciju, resursus un pakalpojumus, kas nepieciešami bērnu attīstības un mācīšanās uzlabošanai.
3. Pedagoģs izmanto zināšanas par bērnu vietējo kopienu un ģimenēm kā neatņemamu mācību satura un viņu mācīšanās pieredzes sastāvdaļu.
4. Pedagoģs piedāvā bērnu vecākiem un citiem ģimenes locekļiem informāciju un ieteikumus, kā radīt stimulējošu mācīšanās un izzīņas vidi mājās, kā palīdzēt spēcīnāt vecāku kompetences.

⁴⁰ Starptautiskā asociācija „Soli pa solim” (2011), Kompetents pedagoģs 21. gadsimtā. Kvalitatīvas pedagoģijas principi, 5.lpp. Pieejams: http://www.iic.lv/wp-content/uploads/2013/03/kvalitativas_pedagogijas_principi_lv2.pdf

⁴¹ European Commission (2013) Study on educational support for newly arrived migrant children, p. 102-110. Pieejams: <http://bookshop.europa.eu/en/study-on-educational-support-for-newly-arrived-migrant-children-pbNC3112385/>

⁴² Starptautiskā asociācija „Soli pa solim” (2011), Kompetents pedagoģs 21. gadsimtā. Kvalitatīvas pedagoģijas principi, 5.lpp. Pieejams: http://www.iic.lv/wp-content/uploads/2013/03/kvalitativas_pedagogijas_principi_lv2.pdf

Lai gan vairāki pētījumi ir pierādījuši, ka vecāku iesaiste pozitīvi ietekmē bērna panākumus skolā, tie arī apliecina, ka dažādu iemeslu dēļ, migrējošo bērnu vecāki visbiežāk nemeklē kontaktus ar skolu.⁴³ Migrējošo bērnu vecāku iesaisti savu bērnu izglītības procesā var būtiski ierobežot gan vecāku valodu zināšanas un pašu vecāku izglītības pieredze, gan kultūras atšķirības un atšķirīgā uztvere par to, kas ir ģimene un kāds ir lomu sadalījums ģimenē. Nozīmīga loma attiecību veidošanā ar skolu var būt arī iemesliem, kāpēc konkrētā ģimene Latvijā ieradusies. Tāpat var būt situācijas, kad vecāki, balstoties uz savu iepriekšējo pieredzi, dažādas skolā īstenotās aktivitātes uzskata par nepiemērotām izglītības iestādei, vai arī apzināti tiek ieturēta distance, tādējādi apliecinot cieņu skolai un paužot pilnīgu uzticību skolotāja darbam.⁴⁴ Savukārt skola gadījumos, kad jauniebraucēju ģimenes neatbild uz tradicionālajām vecāku iesaistīšanas stratēģijām, var maldīgi uzskatīt, ka vecāki nav ieinteresēti skolā notiekošajā. Tāpēc tieši skolas vadībai un pedagogiem var būt galvenā loma savstarpējās sadarbības veicināšanā un sociālās atstumtības mazināšanā, t.sk., skaidrojot mācību formas un metodes, kā arī mācību programmu saturu. Ja skolas personāls nepārvalda nevienu no vecākiem zināmajām valodām un neņem vērā konkrētās kultūras īpatnības, pastāv iespēja, ka pilnvērtīgs kontakts starp skolu un vecākiem neizveidosies.

Arī *Situācijas izpēte par jauniebraucēju un reemigrantu bērnu iekļaušanos Rīgas vispārizglītojošajās skolās*,⁴⁵ liecina, ka jauniebraucēju vecāki ne vienmēr ir ieinteresēti un izprot nepieciešamību sadarboties, un vecāku sadarbību ar skolu lielā mērā nosaka „viņu pieredze sadarbībā ar skolu iepriekšējā mītnes zemē, kā arī viņu pašu personiskā mācību pieredze pirms daudziem gadiem skolā”. Tāpat vecāki norāda, ka viņi nezina, kur un kam jautāt vai meklēt sev interesējošo informāciju, t.sk. par izglītību, piem., kas jāņem vērā, lai mācītos Latvijas izglītības iestādēs.

Ko var darīt skola, lai iesaistītu jauniebraucēju bērnu vecākus:⁴⁶

- **Nodrošināt informāciju par Latvijas izglītības sistēmu un skolas mācību procesu vecākiem saprotamā valodā un viegli uztveramā formā.** Vecākiem ir jāsaprot, kas, kāpēc

⁴³ Education and Migration, strategies for integrating migrant children in European schools and societies. A synthesis of research findings for policy-makers. Report submitted to the European Commission by Prof. Dr. Friedrich Heckmann, on behalf of the Nesse network of experts. April 2008, <http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/education-and-migration-pdf>

⁴⁴ Education Development centre (2011), Strategies for Engaging Immigrant and Refugee Families, p. 2. Pieejams: http://sshs.promoteprevent.org/sites/default/files/root/strategies_for_engaging_immigrant_and_refugee_families.pdf

⁴⁵ Izglītības Attīstības centrs, Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments (2014), Situācijas izpētes apkopojums par jauniebraucēju un reemigrantu bērnu iekļaušanos Rīgas vispārizglītojošajās skolās. Pieejams: http://www.iksd.riga.lv/upload_file/IKSD_pievienotie/0_2014/2014_05/Situācijas%20izpēte%20jauniebr_Rīgas%20sk_2014.pdf

⁴⁶ Ieteikumi sagatavoti balstoties uz konsultācijām ar Emir.prof. Dr.habil. psych. Josef Held (Vācija, Ebeharda Universitāte Tībingene) un sekojošiem materiāliem: European Commission (2013) Study on educational support for newly arrived migrant children. Pieejams: <http://bookshop.europa.eu/en/study-on-educational-support-for-newly-arrived-migrant-children-pbNC3112385/>; The Albert Teacher's Association, Here Comes Everyone. Teaching in the intercultural classroom. Pieejams: <http://www.teachers.ab.ca/SiteCollectionDocuments/ATA/Publications/Human-Rights-Issues/MON-3%20Here%20comes%20everyone.pdf>; Eurydice, European Commission (2009) Integrating Immigrant children into Schools in Europe. Measures to foster: communication with immigrant families and heritage language teaching for immigrant children. Pieejams: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/101EN.pdf; Shari Golan, Dana Petersen (2002), Promoting Involvement of Recent Immigrant Families in Their Children's Education. Pieejams: <http://www.hfrp.org/family-involvement/publications-resources/promoting-involvement-of-recent-immigrant-families-in-their-children-s-education>; Education Development centre (2011), Strategies for Engaging Immigrant and Refugee Families. Pieejams: http://sshs.promoteprevent.org/sites/default/files/root/strategies_for_engaging_immigrant_and_refugee_families.pdf. Tāpat ņemti vērā *Situācijas izpētes apkopojuma par jauniebraucēju un reemigrantu bērnu iekļaušanos Rīgas vispārizglītojošajās skolās* secinājumi un ieteikumi.

un kā tiek mācīts (piem., mājasdarbi, pārbaudījumu veidi, projektu nedēļas, mācību metodes, u.c.), kas tiek sagaidīts no vecākiem un kāda ir viņu loma un iespējas izglītības procesā. Izskaidrojiet vecākiem, kā notiks bērna zināšanu pārbaude un kādi būs vērtēšanas kritēriji, lai pieņemtu lēmumu par bērna zināšanām un spējām atbilstošāko klasi.

- **Organizēt tikšanos ar klases audzinātāju un mācību priekšmetu skolotājiem pirms bērna uzsācis mācību gaitas.** Personīgam kontaktam ir ļoti liela nozīme labvēlīgu attiecību veidošanā. Tas dos iespēju ne tikai vecākiem iepazīt skolas personālu, bet arī skolotājiem labāk iepazīt ģimeni un uzzināt visu nepieciešamo informāciju, kas saistīta ne tikai ar bērna zināšanām un mācību pieredzi, bet arī ģimenes uzturēšanās mērķiem un laiku Latvijā, kultūras normām/ vērtībām, faktoriem, kas ietekmējuši viņu dzīvi, un bērna individuālajām vajadzībām. Tas dos iespēju arī novērtēt riskus un problēmas, kas skolā bērniem varētu rasties, un apzināt iespējas sniegt pietiekamu atbalstu, nodrošinot regulāru procesu pārraudzību un adekvātu atbildību sadalījumu.
- **Atbilstoši skolas iespējām un resursiem nozīmēt personu, kas darbosies kā mentors/ konsultants un kas būs atbildīga par sadarbību starp skolu, jauniebraucēju skolēniem un viņu vecākiem.** Tas var būt gan klases audzinātājs, gan skolas atbalsta personāls vai vadības pārstāvis. Mentora/ konsultanta uzdevums būtu sniegt profesionālu atbalstu ģimenei atbilstoši viņu vajadzībām un koordinēt adaptācijas procesu (palīdzēt noorientēties skolā un mācībās, reaģējot uz situācijām, ar kurām bērns skolā netiek galā). Svarīgi, lai vecāki zinātu, ka šāda persona ir, un ka nepieciešamības gadījumā tieši šis būs pirmais cilvēks pie kura vērsties. Atsevišķās kultūrās liela nozīme attiecību veidošanā ir ciešākam savstarpējam kontaktam, t.sk. ciemojoties mājās. Tāpēc, ja mentors tik aicināts uz mājām, šādu piedāvājumu vajadzētu pieņemt. Tā būs gan cieņas izrādīšana, gan iespēja labāk iepazīt ģimeni un bērnu.
- **Organizēt iepazīšanās pasākumu, kurā piedalās klases audzinātāja, iebraukušā skolēna ģimene, klases skolēni un viņu vecāki.** Tas dos iespēju labāk iepazīt vienu otru, mazinot nedrošību ne tikai migrējošajam skolēnam un viņa ģimenei, bet arī pārējiem bērniem un viņu vecākiem.
- **Atbilstoši skolas resursiem un iespējām, iesaistīt vecākus adaptācijas pasākumu ietvaros,** piem., nodrošinot latviešu valodas apguvi kopā ar bērnu vai organizējot valodu klubu (ja skolā mācās bērni no vairākām migrējošām ģimenēm). Tas veicinās gan vecāku interesi par valodas apguvi, gan dos iespēju līdzdarboties bērna izglītības procesā.
- **Adaptācijas posma sākumā dot iespēju vecākiem novērot mācību procesu un piedalīties mācību stundās,** pat tad, ja vecākiem nav pietiekamas valodas zināšanas. Tas dos iespēju vecākiem iepazīt skolotājus un mācību procesu, kā arī pārliecināties, ka viņu bērns atrodas drošībā vidē.
- **Regulāri tikties ar vecākiem, lai informētu viņus par bērnu sasniegumiem** (vismaz 2-4 reizes gadā). Īpaši svarīgi tas ir tāpēc, ka, pastāvot valodas barjerai, vecāki ne vienmēr var palīdzēt bērniem mājasdarbu sagatavošanā un sekot līdzī viņu mācību sasniegumiem. Tas dos iespēju iesaistīt ģimeni tādu lēmumu pieņemšanā, kas attiecas uz bērna mācīšanās vidi un procesu, vienlaikus iesakot vecākiem, kā labāk rīkoties, lai palīdzētu saviem bērniem.
- **Rīkot ikgadēju pasākumu „Vecāki ienāk skolā” vai ‘Iepazīsti manu ģimeni”,** kura ietvaros vecākiem t.sk. jauniebraucēju bērnu vecākiem, ir iespēja vadīt mācību stundas, ārpusklases nodarbības un piedalīties diskusiju vakaros, stāstot par savu kultūru un pieredzi. Dodiet iespēju vecākiem izstāstīt savu stāstu ar saviem vārdiem un no sava skatupunkta.

- **Ja Jūsu skolā jau mācās jauniebraucēju bērni, aiciniet viņu vecākus palīdzēt kontaktu veidošanā ar jauniebraucēju ģimenēm** (īpaši, ja viņi pārstāv vienu kopienu). Citu vecāku pieredze un atbalsts var motivēt un iedrošināt. Tomēr jāatceras, ka ne visi jauniebraucēji saskaras ar vienādiem izaicinājumiem vai problēmām, pat, ja nāk no vienas kopienas, un vēlas ciešākus savstarpējos kontaktus (īpaši, ja nāk no valstīm ar iekšējiem konfliktiem).
- **Ja skolā darbojas klases vai skolas vecāku padome vai cita sadarbības platforma ar vecākiem, veiciniet jauniebraucēju bērnu vecāku iesaisti šajās platformās.** Tas dos iespēju vecākiem izteikt savu viedokli un nodrošinās to, ka lemjot klasei vai skolai nozīmīgus jautājumus, tiek ņemts vērā atšķirīgs viedoklis, skatījums vai vajadzības, kas ir būtiski nodrošinot iekļaujošu vidi un komunikāciju skolā. Ja vecāki jūtīs, ka viņu viedoklis tiek uzklauts un vajadzības respektētas, viņi vairāk uzticēsies skolai.
- **Ja skola saziņai ar vecākiem izmanto e-klasi, pārdomājiet kādā valodā šī saziņa notiek.** Informējiet visus bērna skolotājus, ka vismaz sākumā, kamēr bērns un vecāki apgūst valodu pietiekami labā līmenī, saziņai jānotiek vecākiem saprotamā valodā. Neizmantojiet saziņā specifisku terminoloģiju vai saīsinājumus, kurus vecāki var nesaprast.
- **Apzināt un veidot sadarbību ar Latvijā izveidotajām sabiedriskajām organizācijām, t.sk. etniskajām un kultūras biedrībām.** Tas dos iespēju gan labāk izprast bērna kultūras vajadzības un apzināt dažādas komunikācijas metodes sadarbībai ar vecākiem (tā, lai tās atbilstu konkrētās kopienas vērtībām, attieksmei un uzskatiem), gan nodrošinās uzticības veidošanos un atbalstu ikdienas situācijās, t.sk., nodrošinot tulkošanu vai iesaistot vecākus sociālajā dzīvē. Aiciniet šo organizāciju pārstāvjus uz skolu.

Aktivitāte: Iepazīsti manu ģimeni.⁴⁷

<i>Apraksts</i>	<p>Aktivitāte tiek īstenota paneldiskusijas veidā un tās mērķis ir dot iespēju skolotājiem un citiem vecākiem labāk izprast faktorus, kas ietekmējuši migrējošās ģimenes dzīvi.</p> <p>Vecākiem, kuri piedalās diskusijā, var tik uzdoti sekojoši jautājumi (jautājumus nepieciešams pārveidot vai pielāgot konkrētajai situācijai un vecākam):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vai Jūsu dzīve Latvijā (vai konkrētā pilsētā) būtiski atšķiras no tās dzīves, kura Jums bija dzīvojot iepriekšējā mītnes valstī? Lūdzu, pastāstiet par dažām no šīm atšķirībām, kuras Jums liekas visbūtiskākās. 2. Kādas ir galvenās līdzības un atšķirības skolā? <ul style="list-style-type: none"> - Kā Jūs domājat, kā Jūsu bērns jūtas skolā? Kā Jūs domājat, ko skolai vajag darīt Jūsu bērna labā? - Kādas ir attiecības starp skolotājiem un skolēniem Jūsu iepriekšējā mītnes valstī? Vai Jūs domājat, ka šeit ir savādāk? Vai Jūs apmierina tas, kā skolotāji izturas pret Jūsu bērnu? Vai ir lietas, kuras Jūs nesaprotat (piem., ko skolotājs dara vai saka)? - Vai Jūs zināt, kā iegūt informāciju, kas ir nepieciešama, lai palīdzētu bērnam mācībās (gan skolā, gan mājās)? - Vai jūs vēlētos, lai skola atļauj piekopt bērnam viņa reliģiju skolā (piem., nēsāt reliģisko apģērbu vai aksesuārus; ievērot lūgšanu laikus vai dienas,
-----------------	--

⁴⁷ Aktivitātes apraksts sagatavots balstoties uz The Albert Teacher's Association (2011), Here Comes Everyone. Teaching in the intercultural classroom. Pieejams: <http://www.teachers.ab.ca/SiteCollectionDocuments/ATA/Publications/Human-Rights-Issues/MON-3%20Here%20comes%20everyone.pdf>

	<p>u.c.)?</p> <ol style="list-style-type: none">3. Vai Jūsu bērns saprot, ko viņam saka skolotāja/-s? Kādas viņam ir galvenās grūtības?4. Kādas ir Jūsu bērna galvenās intereses un vai tās ir iespējams realizēt skolā un ārpus skolas?5. Kādu padomu Jūs sniegtu, lai mums būtu vieglāk sadarboties ar vecākiem un skolēniem no Jūsu kopienas, sniedzot viņiem vislabāko atbalstu?
--	--

Nobeiguma vietā

Cienījamie pedagogi, izglītības darba organizatori, ikviens, kurš sniedz savu atbalstu jauniebraukušajiem bērniem un viņu ģimenēm un tādējādi veicina vienotākas, saliedētākas sabiedrības veidošanos Latvijā! Katrs no Jums atradīs savu veidu, kā izmantot mūsu apkopoto informāciju un ieteikumus, ņemot vērā savu skolēnu, klases, skolas, kopienas specifiku. Kā jau rakstījām, vienas receptes visām situācijām nav, un katram pašam jāuzņemas profesionāla un pilsoniska atbildība un jāatrod veids, kā atbalstīt mums apkārt esošo daudzveidību un katra skolēna izaugsmi un mācīšanos.

Noslēgumā piedāvājam Jums pedagogijas zinātnieku un praktiķu skatījumu uz šo materiālu. Lai Jums veicas!

Autoru kolektīvs

„Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar trešo valstu valstspiederīgiem bērniem un vecākiem ir nepieciešams, aktuāls, savlaicīgs. Tā nosaukums “Ikviens ir gaidīts skolā!” uzrunā un orientē uz pedagogiskā darba ar trešo valstu valstspiederīgiem bērniem un vecākiem būtību iekļaušanas sekmēšanai. Metodiskā materiāla saturs palīdzēs pedagogiem veikt kvalitatīvu darbu.”

Dr. habil. paed., prof. Irīna Maslo

„Speciālistu darba rezultātā tapis mērķauditorijas caurmēra pieredzei, adaptācijas vajadzībām un interesēm atbilstošs materiāls, ko prasmīgi kultūrkompetenti skolotāji var lieliski īstenot, tādējādi padarot Latvijas skolas ne vien viesmīlīgas, bet arī iekļaujošas trešo valstu valstspiederīgajiem bērniem un jauniešiem, kuri ir ieradušies Latvijā no trešajām valstīm. Īpaši gribētu atzīmēt trešo nodaļu „Klasē pastāvošā daudzveidība: kā to izzināt un izprast?”, kas palīdzēs gan vietējās sabiedrības pārstāvjiem, gan trešo valstu pilsoņiem ne tikai „identificēt savus uzskatus, attieksmes un aizspriedumus”, bet arī strādāt ar tiem.”

Dr. paed. Ērika Pičukāne

„...metodiskais materiāls ir labs palīgs skolas vadībai un pedagogiem, kuri tikai iepazīstas vai jau reāli gatavojas darbam ar skolēnu, kas ieradies no kādas citas valsts, plānojot, organizējot un uzsākot mācību procesu. Metodiskais materiāls piedāvā gan teorētisku ieskatu, sniedz norādes, padomus un atgādinājumus, gan praktiski veicamas aktivitātes un palīgmateriālus, kas orientē un palīdz pedagogam darbā ar iebraukušu bērnu, šī bērna ģimeni. Svarīgi ir tas, ka autori nespriež tikai teorētiski, bet praktiski cenšas palīdzēt pedagogam sagatavoties jaunajai lomai daudz kultūru vidē.”

Dace Konopecta,
Rīgas 15.vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja